

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ЛЕСЬНИЙ Віталій Андрійович

**Митно-тарифна політика України в контексті
інтеграційних трансформацій / Customs and Tariff
Policy of Ukraine in the Context of Integration
Transformations**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма - Митна справа

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФМСм-21
В. А. Лесьний

Науковий керівник:
к.е.н., доцент К. В. Крисовата

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" ___ " _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **О. П. Кириленко**

ТЕРНОПІЛЬ - 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	6
1.1. Теоретична детермінація та структурні зв'язки в системі митно-тарифного регулювання	6
Висновки до розділу 1	49
РОЗДІЛ 2. РЕТРОСПЕКТИВА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МИТНО – ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	51
2.1. Сучасний стан та тенденції розвитку ЗЕД в Україні	51
2.2. Аналіз системи регулювання ЗЕД в Україні	62
Висновки до розділу 2	79
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА СИСТЕМИ МИТНО - ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД	82
3.1. Удосконалення механізмів стратегічного розвитку міжнародного співробітництва	82
Висновки до розділу 3	96
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	102

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Світовий досвід економічного розвитку, інтернаціоналізації економічних зв'язків та економічної інтеграції свідчить, що ці процеси відбуваються найбільш ефективно за умови органічного поєднання механізму лібералізації міжнародної торгівлі та її регулювання ринковими методами – без прямих заборон і обмежень, шляхом впливу на обсяг та структуру попиту на товари і послуги. У свою чергу, У теорії та практиці державного регулювання митно-тарифне регулювання є найдавнішим за історичним застосуванням та дієвістю за економічним змістом як інструмент впливу на міжнародну торгівлю.

Питання, пов'язані з еволюцією митно-тарифного регулювання, а також з формуванням його теоретико-методологічних та практичних засад в умовах поглиблення міжнародних економічних взаємовідносин досліджувалися у працях зарубіжних науковців: А. Бера, С. Вітте, Дж. Бхагваті, В. Драганова, І. Дюмулена, В. Кордена, П. Кругмана, Ф. Ліста, К. Лодиженського, М. Лукса, Р. Масгрейва, Д. Менделеева, Т. Пруса, Дж. Стігліца, Дж. Уоллі та інших, а також в роботах українських вчених: І. Бережнюка, В. Будкіна, А. Войцешука, О. Гребельника, О. Єгорова, Н. Злепко, І. Івашук, А.Крисоватого, Т. Ліпіхіної, А. Макаренка, Т. Мельник, В. Новицького, К. Новікової, П. Пашка та ін.

Проте в роботах більшості авторів механізм митно-тарифного регулювання в умовах сучасних інтернаціоналізації та інтеграційних процесів досліджений недостатньо. Крім того, враховуючи значну політизацію торговельно-економічних відносин в Україні (що призводить до ігнорування економічних важелів регулювання), кризового стану низки галузей національного виробництва та обмежених можливостей їх державної підтримки вкрай необхідним є підвищення ефективності механізму митно-тарифного регулювання для протидії загрозам, викликаним зростанням ризиків у сучасній світовій економіці. та сприяти прогресивним структурним змінам в економіці України. Саме ці питання стали причиною формулювання теми дослідження.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні та розкритті теоретичних основ, проблем і механізмів удосконалення митно-тарифного регулювання та обґрунтуванні рекомендацій щодо практичної його трансформації в Україні в умовах інтернаціоналізації національної економіки.

Для досягнення мети дослідження визначені наступні завдання:

- розкрити особливості становлення механізму митно-тарифного регулювання за умов інтернаціоналізації світової економіки;
- дослідити сучасні структурні зв'язки системи митно-тарифного регулювання України, а також ефективність реалізації його функцій;
- виявити та оцінити регулятивно-захисний і фіскальний вплив механізмів формування і контролю митної вартості, класифікації й визначення країни походження товарів як функціональних елементів митно-тарифного регулювання в Україні;
- дослідити роль митно-тарифного регулювання у процесах інтеграції як базової складової інтернаціоналізації;
- надати оцінку сучасного стану та перспективних напрямів торговельно-інтеграційних процесів України;
- розробити і обґрунтувати рекомендації щодо удосконалення митно-тарифного регулювання у розрізі використання новітніх інструментів регулювання, оптимізації процесів митного оподаткування та адміністрування, що відповідають вимогам розвинутих держав й умовам поглиблення рівня й якості міжнародних торговельно-економічних відносин України.

Об'єктом дослідження є механізм митно-тарифного регулювання міжнародної торгівлі.

Предметом дослідження є детермінанти ефективного розвитку, трансформації та оптимізації митно-тарифного регулювання в умовах інтернаціоналізації економіки України.

Методи дослідження. При підготовці роботи використано методи як теоретичного, так і емпіричного пошуку, а саме: аналізу і синтезу (для

дослідження теоретико-методологічних підходів та характеристик митно-тарифних відносин), структурний і системний (для дослідження структури митно-регулятивних процесів та механізмів митно-тарифного контролю), історичного матеріалізму (для виявлення місця митно-тарифного регулювання в структурі державного регулювання), історико-логічний (для дослідження еволюції митно-тарифних відносин), метод кількісного та якісного порівняння (для аналізу міжнародних торговельних відносин), статистичного аналізу (для оцінки сучасного стану, тенденцій і ефективності митно-тарифного регулювання й оподаткування).

Інформаційно-аналітичною базою роботи є акти національного і міжнародного законодавства, монографії, наукові статті, матеріали конференцій, міжнародна й національна торговельна і тарифна статистика, матеріали Інтернет, індивідуальні розробки й дослідження.

Апробація результатів дослідження:

- XIX Всеукраїнська науково-практична студентська конференція кафедри фінансів ім. С.І.Юрія «Актуальні питання фінансової теорії та практики» Тернопіль: ЗУНУ, 2022 р.

- Збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С.І.Юрія «Фінансове забезпечення сталого розвитку» Тернопіль: ЗУНУ, 2022 р.

Структура та обсяг наукового дослідження складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Теоретична детермінація та структурні зв'язки в системі митно-тарифного регулювання

Формування ефективної системи митно-тарифного регулювання України є однією з головних складових забезпечення сприятливих умов для участі національної економіки в міжнародному поділі праці, її інтернаціоналізації та наближення до ринкових структур розвинених країн. Крім того, ефективно побудована система регулювання митної справи є фактором гарантування економічної безпеки держави шляхом створення конкурентного національного ринку, забезпечення належного рівня зайнятості та соціального добробуту населення. З огляду на вказані аргументи, та ту увагу, що приділяється проблемам митно-тарифного регулювання з боку науковців, Дійшли висновку, що регуляторна складова митної справи на даному етапі розвитку національної економіки є ключовою, а тому потребує детального наукового аналізу.

Враховуючи, що наукова думка у сфері митної справи загалом та питань митного регулювання зокрема переживає динамічний процес формування, очевидним є єдине та усталене бачення щодо низки основних науково-практичних категорій: зовнішня торгівля та Митна політика, митне регулювання та митна справа так і не склалися. Дискусійним залишається навіть питання про сутність і структуру митно-тарифного регулювання, хоча його комплекс інструментів широко використовується в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Митні категорії та зв'язки слабо та суперечливо визначені в нормативно-правових відносинах, що є особливо загрозливим для реалізації державної регуляторної політики.

Одна з перших спроб визначити категорію митно-тарифного регулювання з моменту утворення незалежної Української держави була зроблена в рамках «першого Митного кодексу від 12 грудня 1991 р. Відповідно до положень ст.1 та ст.9 ст. документа, можна зробити висновок, що «що використання засобів

митно-тарифного регулювання є одним з головних завдань митних органів України в рамках проведення митної політики. Ієрархічна належність митно-тарифного регулювання першим Митним кодексом конкретно не визначається, але, провівши узагальнення юридичного змісту його статей, можна припустити те, що законодавець передбачав існування прямого зв'язку митно-тарифного і митного регулювання, хоча й звузив останнє лише до рівня «встановлення мит та митних зборів». Однією з особливостей документа по відношенню до нормативного визначення ключових категорій митного регулювання є й те, що в Кодексі відсутня регламентація й цілісне сприйняття нетарифного регулювання, як окремого інструменту впливу на сферу ЗЕД. Наведене в документі сполучення «позатарифне регулювання» (так було названо нетарифне регулювання – С. В.) зайвий раз свідчить про відсутність повноцінного визначення категорії, а тим більше регулятивного механізму. Конкретизованої ролі в митному праві нетарифне регулювання набуває у другій редакції Митного кодексу від 11 липня 2002 р., ставши разом з митно-тарифним регулюванням ключовими засобами забезпечення митної політики, ієрархічно рівними по відношенню одне до одного, проте різними за формою впливу. Але, як і в попередній редакції Кодексу, чіткого включення вказаних складових до системи митного регулювання у вигляді конкретного юридичного змісту не відбувається» [18].

Вищезазначені невизначеності основних митних категорій, особливо щодо першої редакції Митного кодексу, безсумнівно, були пов'язані зі спадщиною періоду ізоляції адміністративного управління та монополії зовнішньої торгівлі, що було характерним для митної системи. . Тобто набуття економічного досвіду та здійснення нормативно-правового регулювання за умови переходу до ринкової економіки у 1991 році довелося здійснювати практично з нуля, оскільки про ефективний розвиток та нормативно-правове регулювання, зокрема митне, практично не йшлося. і тарифне регулювання, як елемент регулювання ринкової економіки, в радянський період не могло. «Беручи до порівняння перші редакції Митного кодексу, не менш складною

залишилася ситуація в плані нормативного відображення об'єктивних економічних зв'язків митно-регулятивних процесів і з введенням в дію третьої редакції Кодексу від 13 березня 2012 р. » [17].

Сьогодні визначення «митне регулювання» присутнє лише в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (стаття 1): «митне регулювання – регулювання питань, пов'язаних із встановленням мит та інших податків, що справляються при переміщенні товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України» [17]. Але й це, на нашу думку, не повною мірою відображає реальну сукупність відносин, що виникають у рамках митно-регуляторних процесів. Перша частина визначення, запропонованого Законом, пов'язує митне регулювання з «встановленням мита та інших податків», залишаючи відкритим питання про адекватність класифікації нетарифного регулювання. Остання частина, яка містить у формулюванні категорію «організація діяльності органів митного контролю України», взагалі є складовою митної справи, а не нормативною складовою митного регулювання».

Викладене зумовлює недосконалість митного законодавства в частині визначення структурних співвідношень митних категорій та його невідповідність економічним процесам, що відбуваються в рамках митно-тарифних відносин. Упущення з боку законодавців компенсується великою увагою науковців і практиків митної діяльності, в роботах яких більш чітко виявляються згадані структурно-функціональні зв'язки та процеси.

Відомий український дослідник та практик І. Бережнюк «визначає митно-тарифне регулювання як складову митного регулювання. Система митного регулювання формується в межах митної політики та, окрім механізмів митно-тарифного і нетарифного регулювання, включає в себе митну справу. Повноцінна реалізація механізму митного регулювання здійснюється безпосередньо через митну справу» [5].

З позицій діалектики розглядає систему регулятивних відносин науковець І. Карамбович. «Серцевиною митної політики, – вважає автор, – є митне

регулювання, що поєднує у собі дві взаємопротилежні протилежності – тарифне та нетарифне регулювання» [79]. «Митна політика розглядається науковцем як спосіб коригування і використання механізму митного регулювання в залежності від конкретної внутрішньої і зовнішньоекономічної ситуації. Митна справа визначається автором як прерогатива діяльності держави щодо реалізації національних інтересів та забезпечення економічної безпеки» [79].

Через призму митної справи виявляє структуру митно-регулятивних зв'язків фахівець з міжнародного митного права К. Сандровський. «Митна справа, на його думку, складається з митної політики та засобів її здійснення. До кола останніх автор зараховує зокрема митні тарифи і систему заходів нетарифного регулювання. При цьому митна політика не зводиться лише до техніки митної справи, а охоплює різноманітні сторони діяльності держави в області зовнішньоекономічних відносин» [11].

Досить значними стосовно дефініцій і зв'язків в системі митних категорій є дослідження О. Гребельника. «У даному випадку митно-тарифні заходи регулювання зовнішньої торгівлі разом з нетарифними автор включає до інструментарію митної політики» [53].

«Крізь призму двох типів митно-тарифної політики: фритредерства та протекціонізму висвітлюються процеси державного (митного) регулювання зовнішньоторговельної діяльності з боку більшості іноземних авторів. Так, пояснення використання мита зокрема Дж. Уоллі зводиться до суспільної вигоди, що виникає в результаті торговельного захисту [27], В. Корден визначає комплексність заходів обмеження імпорту із заходами підтримки експорту (нетарифними заходами) [20], а Дж. Бхагваті [15] та Т. Скітовські [23] визначає необхідність протекціонізму кейнсіанським постулатом недосконалості ринку. Разом з тим, П. Кругман визначає, протекціоністські засоби інструментом лобізму з боку промисловців, що призводить лише до посилення ринкових диспропорцій [23]. І хоча сам процес митно-тарифного регулювання в прийнятному для нашого дослідження вигляді конкретно не

визначається, регулювання зовнішньої торгівлі виступає ключовим у забезпеченні сталого розвитку, адже як вказував відомий американський вчений та нобелівський лауреат Дж. Стігліц, лібералізація не є ні достатньою, ні необхідною умовою для створення конкурентної, орієнтованої на інновації економіки» [22].

Визначення місця митної політики в механізмі державної політики є важливим для формування цілісного уявлення про структуру відносин між основними категоріями митної справи. На цей рахунок існує ряд поглядів, що відрізняються відносністю і масштабом сприйняття. Так, на думку І. Бережнюка [4], І. Івашук [74] та Д. Приймаченка [52] «митна політика є складовою зовнішньоекономічної політики. Згідно дослідження Н. Злепко митна політика є симбіозом зовнішньоекономічної та фінансової політики і ієрархічно виявляється нижчою їх» [72]. В роботі Б. Кормича «синонімом «митної політики» виступає зовнішньоекономічна або зовнішньоторговельна політика держави [89]. К. Сандровський ототожнює «митну та зовнішньоторговельну політику, тієї ж думки тримається і І. Карамбович, визначаючи митну політику як сукупність контрольно-регулюючих функцій держави щодо експорту та імпорту товарів і послуг через митний кордон України [79]. Як форму державного регулювання зовнішньої торгівлі визначає митну політику О. Гребельник [53]. Більш конкретно характеризують приналежність митної політики автори Великої радянської енциклопедії, фактично зрівнюючи її з зовнішньоторговельною політикою: «митна політика – це система митних заходів держави по відношенню до ввозу іноземних товарів та вивозу своїх за кордон, частина загальної торгової політики держави» [8].

Як основа інтеграційної політики ЄС, яка є елементом функціонування єдиного ринку, митна політика визначається правом співтовариства. Єдиний ринок може існувати лише тоді, коли існують спільні правила, які застосовуються на зовнішніх кордонах 27 митних адміністрацій, що діють як єдине ціле. Приблизно такої ж точки зору дотримуються польські вчені В. Чижович і Я. Мерські, вводячи у визначення «митної політики елемент

зовнішньоторговель-ного чинника: митна політика – це вся сукупність дій вжитих державою або міжнародною організацією направлена на подолання міжнародних протиріч, захисту і просування інтересів даної країни чи їх угруповання в міжнародній торгівлі товарами шляхом створення автономних стандартів для забезпечення власних інтересів, що є вищими за інтереси інших» [22].

Як бачимо, побудова системи взаємозв'язків ключових митних категорій відбувається у різних варіантах. З одного боку, наявна вертикаль: «митна політика – митне регулювання – митно-тарифне регулювання – митна справа», з іншого – митну політику зводять до рівня митної справи, упускаючи ряд ключових ланок вертикалі.

«Сукупність виробничих відносин складає економічну структуру суспільства – реальний базис, на якому здійснюється політична та юридична надбудова», – визначав К. Маркс» [98]; «Економічна структура суспільства кожної даної епохи утворює ту реальну основу, якою керується вся надбудова правових та політичних інститутів, так само як релігійних, філософських та інших поглядів», – доповнював його Ф. Енгельс» [69].

Запозичена К. Марксом зі сфери конструювання структура і методологія історичного матеріалізму, на наш погляд, найбільш вдало описує об'єктивні процеси системи економічних відносин суспільства в цілому, і в системі митних відносин зокрема. . . Крім того, погляд на систему державних регулятивних відносин крізь призму загального, особливого та одиничного дає чітке уявлення про роль і місце конкретних регулятивних категорій, в тому числі й митно-тарифного регулювання (рис. 1.1).

Зокрема, науковець І. Карамбович намагався систематизувати структуру митних правовідносин у вітчизняній науці у викладений вище спосіб. На це справедливо звернув увагу автор «митні відносини за своєю суттю і глибинним змістом є економічними, базисними, а поняття «зовнішньоторговельна і митна політика» – одного рівня відносин, але, невиправдано відхиливши митне регулювання з площини економічних відносин в площину надбудови,

науковець так і не зміг побачити рівноцінності в категоріях митного регулювання та державного регулювання зовнішньої торгівлі» [78].

«Упущення визначеного факту призвело до іншої гносеологічної помилки: базисом зовнішньоекономічної політики автор визначає міжнародну торгівлю (як категорію іншої сфери виробничих відносин – обміну), в той час як надбудовою міжнародної торгівлі правильніше було б визначати міжнародні звичаї, правила і договори (наприклад, Конвенція МДП, міжнародні правила Інкотермс), що хоча й здатні вплинути на структуру і стан митного регулювання шляхом спрощення його умов, але головної мети – державного регулювання рівних конкурентних умов з метою ефективного суспільного відтворення, так і не несуть. Як наслідок, науковець звів дослідження зв'язків в системі митних відносин лише до рівня мета-засіб, визначивши митну політику одним з багатьох факторів забезпечення економічної політики» [78].

Керуючись методологією історичного матеріалізму, легко виявляємо сукупність структурних зв'язків (див. рис. 1.1): «митна політика, несучи всі ознаки зовнішньоторговельної політики, є її фактичним відображенням і проявляється у двох спільних для обох категорій формах – протекціонізмі та фритредерстві» [53]. В свою чергу, тотожністю «державного регулювання зовнішньої торгівлі виступає митне регулювання з регулятивним потенціалом у вигляді митно-тарифного і нетарифного регулювання, також характерно єдиного для обох категорій» [5].

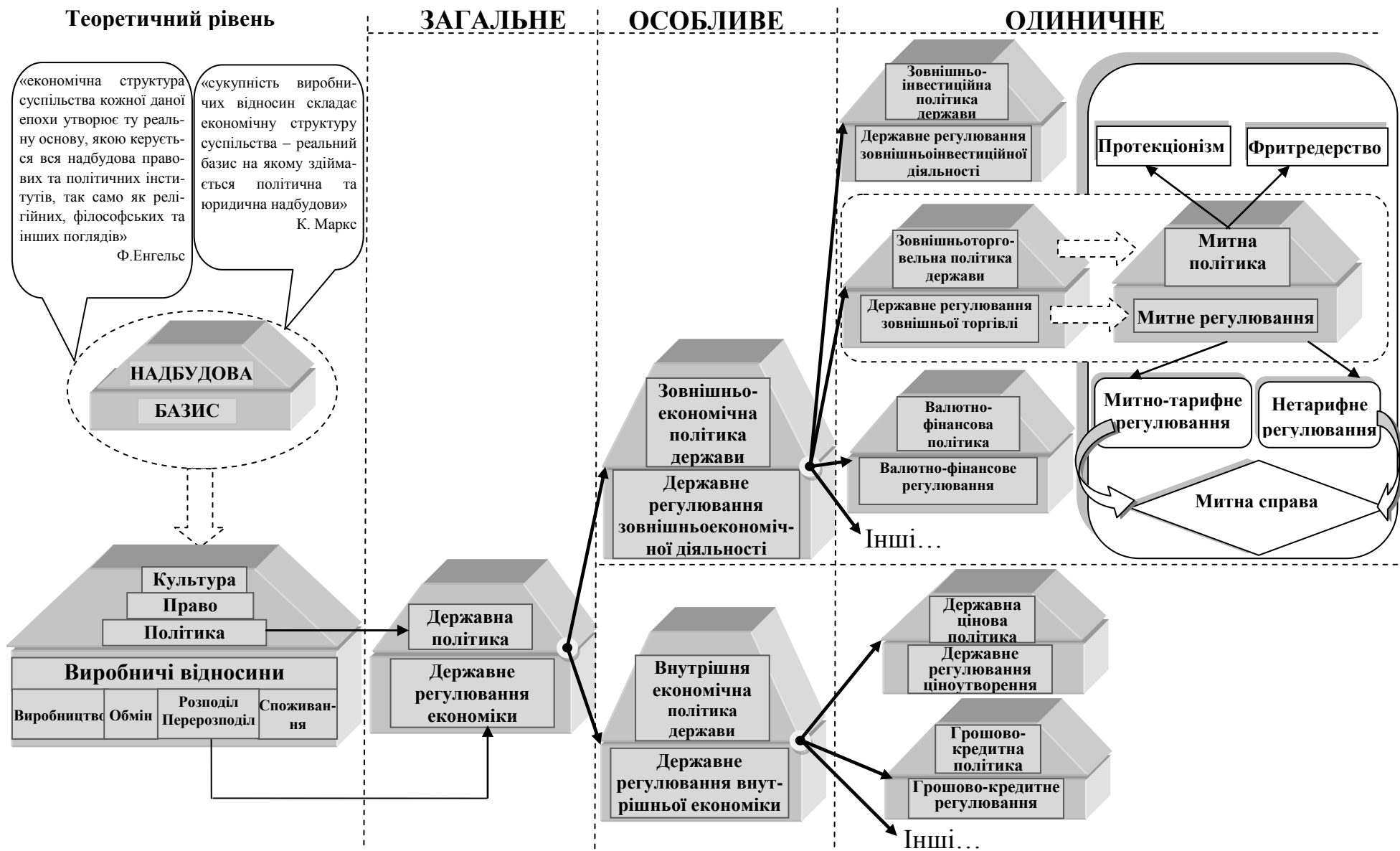

Рис. 1.1. Митно-тарифне регулювання в структурі державних регулятивних відносин
Джерело: розроблено автором

«Трапляються випадки, коли науковці в систему державного регулювання зовнішньої торгівлі включають й інші складові, зокрема валютне регулювання» [10]. «В рамках вказаної проблематики потрібно підходити, перш за все, зі сторони об'єктивізації регулятивних процесів: «основною метою валютного регулювання є забезпечення стабільності національної грошової одиниці як загального обмінного еквіваленту, а не регулювання товарних потоків, а тому валютне регулювання об'єктивно відноситься до структури валютно-фінансового регулювання. Не заперечуємо, що трапляються локальні випадки стимулювання власної експортної позиції шляхом девальвації національної валюти (наприклад, встановлення низького курсу юаня Китаєм по відношенню до американського долара), але така політика є тимчасовою й викликає швидко політичну реакцію з боку протилежної сторони » [85].

Різноманітність наукових поглядів на сутність і характер впливу митно-тарифного регулювання відзначається широтою та об'єктивністю їх сприйняття. Як зазначає вчений і практик О.Єгоров, «митно-тарифне регулювання є економічним методом цінового регулювання зовнішньої торгівлі з метою стимулювання балансу внутрішнього та зовнішнього ринків, обсягів виробництва та споживання» [68]. На думку О.Гребельника, «тарифними методами країна розв'язує проблему зовнішньоторговельного обігу з іноземними державами, захисту національного товаровиробника, поповнення державного бюджету ціною надходжень від зовнішньоекономічних операцій » [53]. «За умов застосування заходів тарифного регулювання, на думку М.Шульги, за споживачами товарів зберігається повна свобода вибору між товарами імпортними та товарами вітчизняного виробництва, що є однією з найважливіших умов функціонування ринкових відносин» [29]. «Як найважливіший механізм державного регулювання зовнішньої торгівлі, що є прикладом економічного регулювання і відповідає вимогам ринкової економіки в порівнянні з нетарифними обмеженнями, які переважно мають характер державного,

силового регулювання зовнішньої торгівлі, визначає митно-тарифне регулювання фахівець митної справи В. Ващенко» [15].

Викладене свідчить про те, що митно-тарифне регулювання здійснює свій вплив шляхом підвищення цін на імпортні (експортні) товари. У результаті суб'єкт валютного оподаткування змушений перекладати суму податку на плечі споживачів, або віддавати частину свого прибутку для підвищення конкурентоспроможності товару. Небажання втратити прибуток змушує імпортера мінімізувати витрати на доставку, а безпосереднього виробника оптимізувати виробництво. У разі застосування заходів нетарифного регулювання (ліцензій, квот, ембарго) імпортер (експортер) у більшості випадків втрачає неконкурентні позиції на ринку або отримує, втрачає доступ до ринку. Отже, дестабілізуюча функція нетарифного регулювання призводить скоріше не до оптимізації виробництва, а скоріше до його скорочення.

«В рамках дослідження варто було б відзначити й те, що коли потенціалу митно-тарифного регулювання недостатньо, цілком прийнятним засобом впливу на зовнішньоторговельні потоки вважається застосування нетарифного регулювання» [53]. «В такому аспекті останнє виступає допоміжним елементом, а тому повинно застосовуватися виключно у випадку, коли тарифні засоби бажаного ефекту дати не можуть».

Аналізуючи викладені думки та обґрунтування, можна дійти однозначного висновку про економічну природу та ринкову спрямованість митно-тарифного регулювання, яке має виняткове значення в процесах інтернаціоналізації національної економіки. Загалом митно-тарифне регулювання можна визначити як систему інструментів державного регулювання зовнішньої торгівлі на основі митного тарифу, який здійснює оціночний вплив на ціну товарів, що переміщуються транзитом через митний кордон, з метою створення ефективний баланс конкурентних переваг ринку та надходження платежів до державного бюджету.

«Типовою та поширеною серед науковців і практиків є думка про те, що сукупність інструментів митно-тарифного регулювання складають: мито, митний тариф, митна вартість, класифікація та визначення країни походження товарів» [14]. При цьому деякі дослідники інколи упускають або мито, або митний тариф, ототожнюючи вказані елементи. Багато науковців взагалі надміру спрощують структуру митно-тарифного регулювання до рівня митного тарифу чи мита» [15].

«Висуваючи власну позицію стосовно ряду останніх поглядів зазначимо, що пільга (преференція) за своєю суттю є незастосуванням або застосуванням в порівняно менших розмірах ставок митного оподаткування, а тому є лише наслідком регулятивного впливу, а не самостійним інструментом регулювання. Тарифні ж квоти є локальними різновидами змінного мита, ставки яких залежать від обсягу імпорту товару» [86], а тому їх виділення як самостійного інструменту митно-тарифного регулювання також не є доцільним».

Щодо виключення митної вартості з категорії інструментів митно-тарифного регулювання зазначаємо, що оскільки вона є базою для нарахування адвалорних митних платежів, митна вартість включає вартість товарів на момент перетину ними кордону. митний кордон, і хоча, крім митних цілей, практично ніде не використовується, але не втрачає свого економічного значення в цьому сенсі. Окрім того, неможливість обчислення митних платежів, а особливо митних платежів без визначення митної вартості, свідчить про структурно-функціональну належність останньої до структури митно-тарифного регулювання.

Погодимось з позицією І. Дюмулена, водночас зазначивши, що за умови, коли використання інструментів митно-тарифного регулювання виходить за межі їх прямого призначення та створює штучні перешкоди міжнародній торгівлі, не лише митна вартість, але і митна справа та митна діяльність переходять з правової площини у сферу корупційної практики, що потребує відповідного реагування з боку правоохоронних органів.

Поруч з проблемами структури митно-тарифного регулювання, більш суперечним є питання конкретизації місця податку на додану вартість та акцизного збору (ПДВ та акцизу) на зовнішньоторговельні операції в системі митного регулювання. В даному випадку, важливість розв'язання вказаного питання впливає з ролі самих зовнішньоторговельних податків, які як вказує відомий канадський учений Дж. Уоллі, виступають детермінантами торгівлі та впливають як на виробництво, так і на споживання, стимулюють торгівлю, а за їх відсутності немає й самої торгівлі [24]. Враховуючи ж складність та неоднозначність указаної проблеми, її розглядом займалися доволі вузьке коло дослідників. Серед них: В. Драганов, Н. Злепко, Н. Землянська, Т. Ліпіхіна, Т. Мельник, Р. Масгрейв, О. Міхеєва, В. Сіденко та ін. Спроба визначення місця і ролі ПДВ та акцизу серед інструментів регулювання міжнародної торгівлі робиться й з боку міжнародних організацій, зокрема – СОТ і ЮНКТАД.

«Згідно з класифікацією СОТ, акциз та ПДВ як імпорتنі податки відносяться до інструментів нетарифного регулювання» [12]. Цієї думки тримається значна кількість вітчизняних і зарубіжних науковців. Інше відношення з приводу вказаного висувається з боку ЮНКТАД: акциз та ПДВ хоча й відносяться до заходів нетарифного регулювання, проте вже виступають як паратарифні бар'єри. Тарифне регулювання, згідно класифікації СОТ і ЮНКТАД, включає заходи, засновані виключно на використанні митного тарифу.

«До економічного інструментарію нетарифного регулювання у вигляді паратарифних (надтарифних) заходів відносить ПДВ та акциз російський науковець В. Драганов, зазначаючи, що паратарифні заходи збільшують вартість товару, що ввозиться, на додаткову величину, окрім тієї, на яку її збільшує мито. Передумовою використання паратарифних заходів, на думку науковця, є падіння фіскальних доходів від застосування мита» [12].

«Як різновид тарифних інструментів митної політики визначає паратарифні інструменти І. Іващук [7]. До економічних методів нетарифного

регулювання включають імпортні ПДВ та акциз фахівці Т. Ліпіхіна [9], Л. Івашова [14] і Т. Мельник [10]. Економічні методи, на думку Т. Мельник, відповідають ринковим засадам господарювання і за можливостями впливу на зовнішній сектор та внутрішню економіку наближаються до тарифного регулювання» [10].

«Авторську систематизацію інструментів регулювання зовнішньої торгівлі подає В. Сіденко. Внутрішні податки на експорт та імпорт автор висуває в одній класифікаційній групі разом з інструментами тарифного регулювання, що зайвий раз підкреслює спорідненість економічного характеру впливу тарифного і податкового регулювання на зовнішню торгівлю» [18].

«На три групи: митно-тарифні, квазітарифні та нетарифні інструменти – поділяє систему регулювання зовнішньоторговельної діяльності О. Міхеєва. Квазітарифні методи (акцизні, митні збори, ін.), на її думку, прямо не пов'язані з регулюванням зовнішньої торгівлі, однак помітно впливають на неї» [11].

«До інструментів митно-тарифного регулювання відносить ПДВ та акцизи Н. Землянська. Вказані податки, на її думку, не є ні заборонами, ні обмеженнями, з їх допомогою можна регулювати ціну імпортних товарів на внутрішньому ринку і захищати вітчизняні товари [71].

«Оригінальне бачення місця ПДВ та акцизу на зовнішньоторговельні операції наводить Н. Злепко, аналізуючи їх крізь призму митних платежів як субститути мита. З цього приводу автор зокрема зазначає, що внутрішні податки, які справляються також з імпортних товарів, фактично виступають податками на зовнішню торгівлю. Субститути мита частково замінюють мито, перейнявши його функції» [7].

«Не сприяє вирішенню порушеного питання національне законодавство. Зміст заходів нетарифного регулювання, наданий як у Податковому [14], так і у чинному Митному кодексі, включає лише суто адміністративні інструменти впливу (ліцензування, квотування, реєстрація

зовнішньоекономічних контрактів, дозвільна система, інші заборони та обмеження), а визначення митно-тарифного чи тарифного регулювання відсутнє взагалі. ПДВ та акцизний податок на зовнішньоторговельні операції визначаються лише як митні платежі серед основних термінів і понять Митного кодексу (стаття 4) » [10].

Займаючи власну позицію у вирішенні порушеної проблеми, зупинимося на наступному:

1. «Внутрішні форми ПДВ та акцизів мають переважно фіскальний характер. ПДВ оподатковує додану вартість у процесі виробництва та обігу на ринку товарів, спеціальним податком - предмети розкоші та платоспроможного попиту (автомобілі, нафтопродукти, алкоголь, ювелірні вироби тощо). Зовнішні форми цих непрямих податків, крім виконання фіскальної функції, впливають на міжнародну торгівлю, створюючи рівні умови оподаткування національних та іноземних товарів, а іноді виступають як засоби прихованого протекціонізму. «Разом з тим, норми ГАТТ (стаття III:2) вимагають національного режиму по відношенню до міжнародної торгівлі, а тому оподаткування ПДВ та акцизом імпортованих товарів повинно бути аналогічним тому, що застосовується до оподаткування вказаними податками вітчизняних товарів. Тобто протекціонізм з боку ПДВ та акцизу на зовнішню торгівлю повинен бути усунутий » [12].

2. В умовах лібералізації податкових режимів країн, створення вільних та екстериторіальних зон найбільш актуальним є питання правильності та достовірності визначення податкової бази непрямих податків. У той час, коли в рамках національної економіки зазначена проблема щодо внутрішніх форм ПДВ та акцизів вирішується шляхом перевірки обліково-інформаційних систем комерційного суб'єкта, в оподаткуванні ЗЕД необхідно на міжнародне митне співробітництво та застосування принципів визначення, контролю та контролю митної вартості.

3. У міжнародній комерційній практиці справляння ПДВ актуальною є проблема подвійного оподаткування. Ця складність викликана в основному

суперечностями в податковому законодавстві двох або більше країн, і вона не є настільки актуальною в рамках вітчизняної економіки, оскільки вирішується дуже просто шляхом застосування податкового кредиту. Вирішення проблеми подвійного оподаткування в міжнародній торгівлі полягає в дотриманні більшістю країн світу принципу «країна призначення», згідно з яким експорт з країни-виробника звільняється від сплати зазначених податків. З іншого боку, імпорт до країни призначення оподатковується за ставками, встановленими національним законодавством. «Справедливість указанного принципу доведемо словами відомого американського фахівця з питань оподаткування Р. Масгрейва, який зазначає, що у рамках дотримання міжнародної справедливості потрібно оподатковувати податками власних споживачів, а не споживачів з інших країн» [23].

Наведені вище аргументи дають підстави вважати імпортний ПДВ та акцизний збір податками на зовнішню торгівлю. Водночас ці ознаки не дозволяють беззаперечно віднести їх до системи митно-тарифного регулювання: економічна природа ПДВ та акцизів у зовнішній торгівлі в основному визначається встановленням умов оподаткування, ідентичних тим, які застосовуються до внутрішньої торгівлі. ринку. виробника, а митні збори — це різниця цін на товари, що обертаються в міжнародній торгівлі. Крім того, якщо функція митного збору є насамперед регулятивною, то зазначені податки є однозначно фіскальними.

Враховуючи, що ПДВ та акцизний податок із зовнішньоторговельних операцій не є заборонаю чи обмеженням, мають економічний вплив і з об'єктивних причин не можуть бути віднесені до митно-тарифного регулювання, їх доцільно віднести до економічного інструментарію нетарифних правил. регулювання та визначають разом з митницею і зовнішньоекономічні податки в структурі митного регулювання (рис. 1.2).

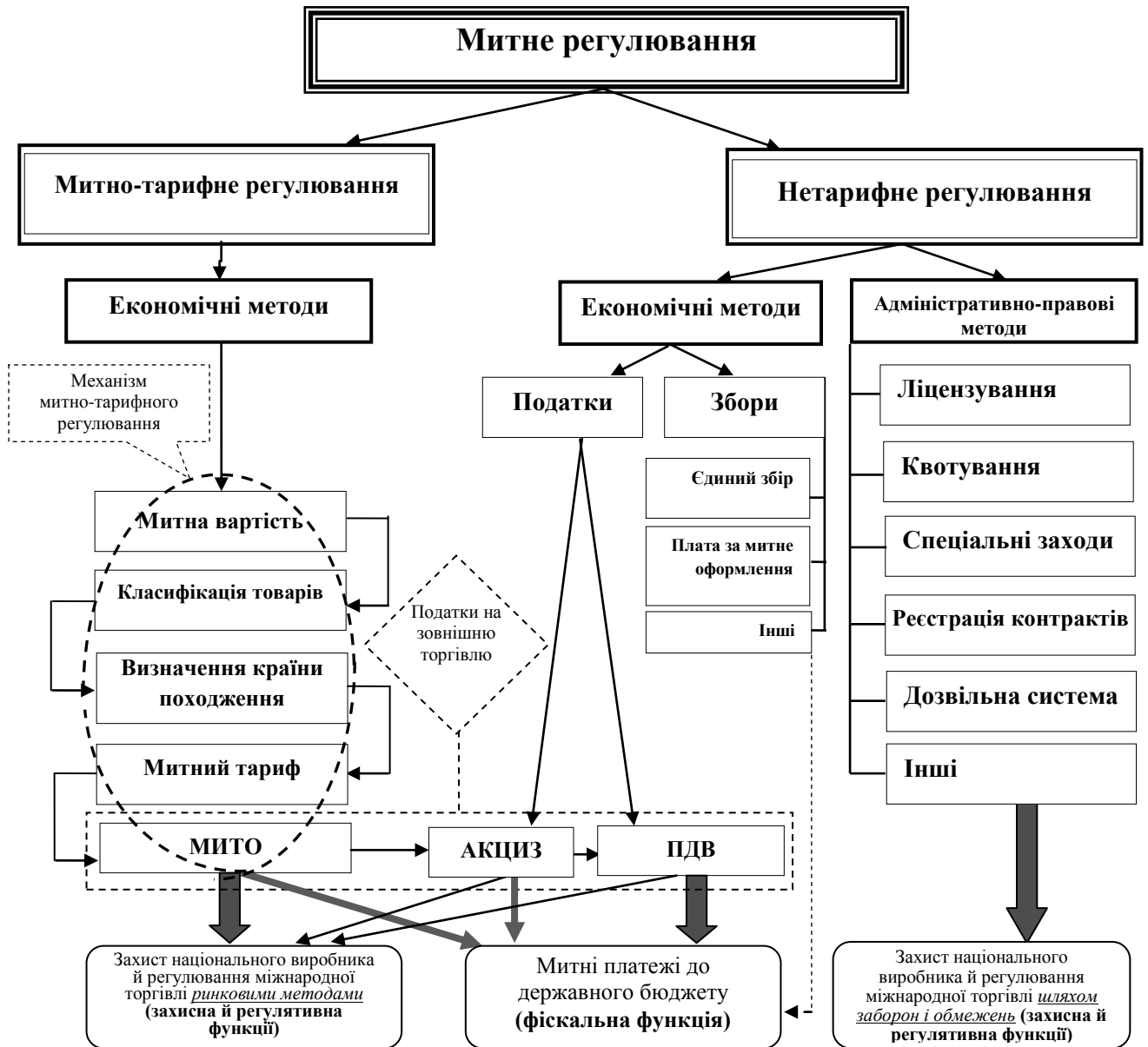

Рис. 1.2. Структурні зв'язки в системі митного регулювання

«На даний час роль і місце митного збору в системі митного регулювання не менш суперечлива, ніж непрямих податків, таких, як ПДВ та акциз. Так, В. Сіденко [18] включає митні збори до інструментів тарифного та податкового регулювання, Л. Івашова – до митно-тарифного регулювання [14], О. Гребельник до нетарифного регулювання» [53]. Часто під поняттям митного збору розуміється вся сукупність платежів, що стягується митницею. Останнє твердження є виражено помилковим.

Що стосується сучасних особливостей системи митних зборів, то зазначимо:

1. Мито не є податком на зовнішню торгівлю, хоча воно адмініструється митними органами в процесі митного оформлення. Митний збір - плата за послуги, що надаються митними органами або державними службами (митний, санітарний, ветеринарний, фітосанітарний, радіологічний, екологічний контроль, за обіг на дорогах і за обіг з перевищенням встановлених розмірів ваги товарів). вантажопідйомності та габаритів транспортного засобу, вантажів, що його супроводжують, тощо).

2. «Базою оподаткування митного збору не є безпосередньо товар, нею є вартість послуги, до яких збір прив'язується та за які стягується в результаті митного оформлення (вартість години роботи митника поза місцем розташування митного органу чи поза робочим часом, розмір плати за навантаження на осі автомобіля та ін.)» [15].

3. Уникнути сплати митних платежів, на відміну від інших митних податків, можна законним шляхом: не вимагати митних послуг або переміщувати товари не автомобільним транспортом, а, наприклад, авіа. Інше питання, наскільки це вигідно для імпортера і визначає попит на цей вид послуг.

4. «Після набуття Україною членства в СОТ, до митних зборів були висунуті вимоги, що обмежують встановлення їх розмірів, еквівалентних приблизній вартості наданих державою послуг, забороні застосування як непрямого методу захисту вітчизняного ринку та з фіскальними цілями» [12].

Отож, з огляду на те, що митний збір за своєю сутністю і функціями не є податком, а його стягнення безпосередньо не стосується переміщуваних через державний кордон товарів, найбільш доцільним було б віднести та розглядати його як економічну складову нетарифного регулювання (див. рис. 1.2).

Проведений аналіз структурних зв'язків і сутності основних митних категорій загалом та визначення ролі та місця митно-тарифного регулювання зокрема, на нашу думку, має незрівнянне значення для формування митної політики України. стан. оскільки встановлення стратегічних орієнтирів на

об'єктивних та науково обґрунтованих засадах відіграє вирішальну роль у процесі їх подальшого досягнення та реалізації.

Висновки до розділу 1

1. 1. Сучасна динаміка розвитку світового господарства демонструє неефективність існування ізольованої економічної системи. Залишатися осторонь світової економічної взаємодії означає втрату права користуватися перевагами промислово-технічного та науково-технічного прогресу. Водночас для використання всіх переваг, які визначаються процесами інтернаціоналізації, слабokonкурентоспроможна національна економіка має бути здатною протистояти зовнішнім загрозам, створеним світовим торгово-економічним простором. Митно-тарифне регулювання є єдиним економічним інструментом регулювання міжнародної торгівлі, використання якого повністю відповідає комерційній перебудові національної економіки та здатне протидіяти зовнішнім загрозам національного ринку.

2. Історично першою складовою частиною митно-тарифного регулювання було митне право. Будучи похідною від податку (податку), з розвитком державної централізації, міжнародного поділу праці та міжнародної торгівлі мито набуває характеру податку на зовнішню торгівлю і утворює систему економічних відносин. тариф. Ближче до XVIII ст., в результаті поглиблення рівня і якості торговельно-економічних відносин, навколо тарифу і мита з'явилися інші складові: митна вартість, розвинена номенклатура товарів, інститут країни походження товару. Таким чином формується весь механізм митно-тарифного регулювання. Обмежений період національного розвитку України не дозволив достатньо розвинути потенціал митно-тарифного регулювання.

3. У рамках авторського підходу застосування методології історичного матеріалізму дозволяє з'ясувати об'єктивну сутність і структуру митних відносин та митно-тарифного регулювання. Загалом митно-тарифне регулювання визначається як система інструментів державного регулювання

зовнішньоторговельних потоків на основі митного тарифу, який здійснює оціночний вплив на ціну товарів, що переміщуються транзитом через митний кордон, з метою створення ефективний баланс ринкових конкурентних переваг та надходження платежів до державного бюджету.

Виявлення структури митно-тарифного регулювання стикається з дискусійними та складними питаннями класифікації елементів регулювання зовнішньоекономічної системи, які за певними економічними ознаками схожі з митними. У результаті аналізу характерних ознак ПДВ та імпорتنих акцизів та з огляду на їх спрямованість на зовнішню торгівлю можна визначити, що зазначені елементи системи зовнішнього регулювання є податками на зовнішню торгівлю в структурі економіки. ящик для інструментів.. нетарифне регулювання. До економічного інструментарію нетарифного регулювання належать також митні збори, як неподаткова категорія, та збір за митні послуги.

4. Дослідження впливу митно-тарифного регулювання в інтеграційних процесах як складової інтернаціоналізації показує, що чинник митно-тарифного впливу з більшою інтенсивністю проявляється на початкових етапах інтеграційних процесів (преференційна зона, вільна зона, митний союз) і є елементом, що об'єднує та позиціонує інтеграційне угруповання щодо глобального економічного простору. Головну роль у цих процесах відіграють тарифи та митні збори.

5. Рівень мит, що застосовуються в останні роки в Україні, свідчить про ліберальний характер її зовнішньоторговельної політики. Відкриття національної економіки, хоч і сприяє забезпеченню її інтернаціоналізації, має здійснюватися відповідно до оптимально розрахованої стратегії, щоб ризики та втрати від лібералізації міжнародної торгівлі компенсувалися економічним ефектом від включення в економіку.

РОЗДІЛ 2

РЕТРОСПЕКТИВА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МИТНО – ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан та тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні

Основу товарної структури імпортних операцій України у 2020 р. становлять товари 84-90 груп (машини, устаткування, обладнання, транспортні засоби тощо) – 32% від загального імпорту України, 27 групи УКТЗЕД (паливно - енергетичні матеріали), частка яких складає 27 %, 28-40 груп (продукція хімічної промисловості) – 14 %, 72-83 груп (метали та вироби з них) – 8 %, 1-24 груп (продовольчі товари, с/г продукція) – 7%; 44-49 груп (деревина та целюлозно-паперові вироби) – 3 %, 50-67 груп (текстиль, текстильні вироби, взуття) – 3 %, сумарна питома частка яких становить 94 %.

Товарна структура експортних та імпортних операцій України у 2020 р. представлена на рис. 2.1, 2.2.

Основу товарної структури експортних операцій України у 2020 р. становлять товари 72 - 83 груп УКТЗЕД (метали і вироби з них) – 43 % від загального експорту України; 84 - 90 груп УКТЗЕД (машини, устаткування тощо) – 17 %; 1 - 24 груп (продовольча і сільськогосподарська продукція) – 13%, 28 - 40 груп (продукція хімічної промисловості) – 10% та гр.27 (паливно-енергетичні матеріали) – 5 %, сумарна питома частка яких становить 88 % загального експорту (рис. 2.2).

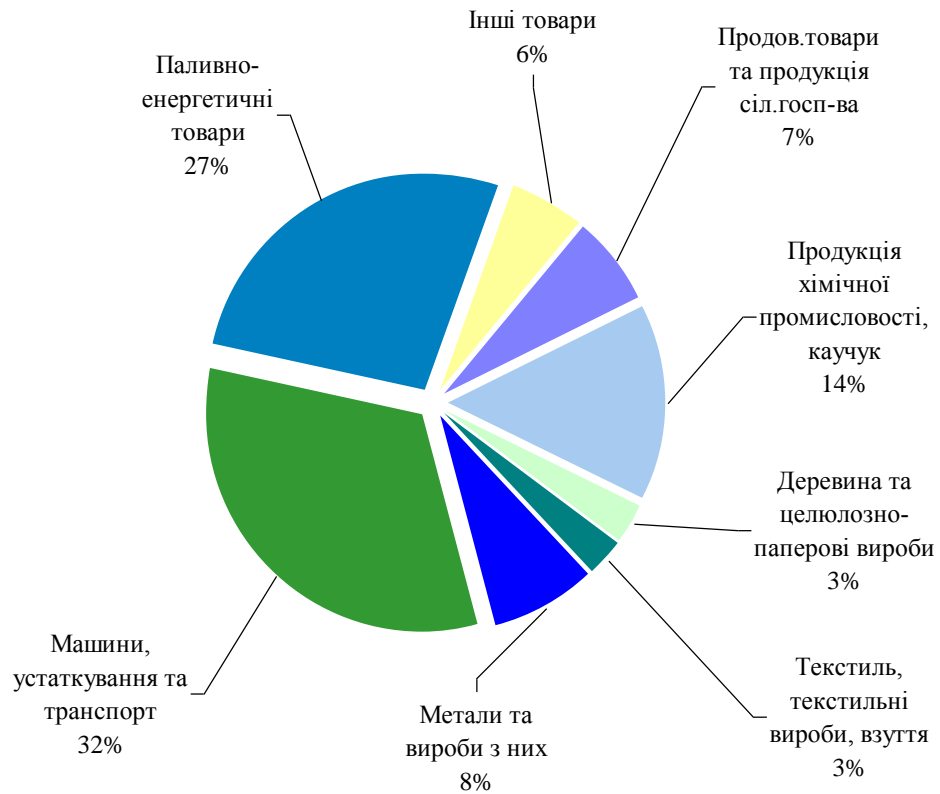

Рис. 2.1. Товарна структура імпорتنних операцій у 2020 р.

Рис. 2.2. Товарна структура експортних операцій у 2020 р.

Аналіз статистичних даних Держкомстату України [15] щодо експорту-імпорту товарів за регіонами України дає підстави стверджувати, що обсяг експорту зростає майже у всіх регіонах України, крім Івано-Франківської та Львівської областей (падіння до 2019 р. відповідно на 24% та 1%). Найбільший приріст спостерігається у Миколаївській (98% до 2019 р.), Одеській (76%) областях. Найменший приріст експорту – у Житомирській (3%), Чернівецькій (7%), Вінницькій та Полтавській (по 9%) областях.

Найбільший приріст імпорту спостерігається у Тернопільській області (у 2 рази), Херсонській (79%) та Львівській (76%) областях. Водночас, у Івано-Франківській області спостерігається спад імпорту на 8%. Варто зазначити, що по 13 областях та м. Київ спостерігається від'ємне зовнішньоторговельне сальдо. У 2008 р. у структурі експорту найбільшу вагу мають м. Київ (10%), Дніпропетровська та Одеська (по 14%), Запорізька (9%) та Миколаївська (5%) області.

У структурі імпорту найбільша частка припадає на м. Київ (43%), Дніпропетровську (10%), Одеську (8%), Київська (6%) області.

З наведених даних можна зробити висновки про те, що найбільшу роль у активізації ЗЕД відіграють промислово розвинуті регіони та м. Київ, як бізнесовий та фінансовий центр країни. Це повною мірою відповідає даним товарної структури експорту та імпорту, адже основні виробники металів та металопродукції, обладнання, мінеральних продуктів, хімічної продукції, транспортних засобів та шляхового обладнання територіально розташовані у східних та південних областях.

Слід також зауважити, що від'ємне зовнішньоторговельне сальдо по країні спостерігається саме завдяки суттєвому перебільшенню імпорту над експортом по м. Київ (– 28 649 млн. дол. США).

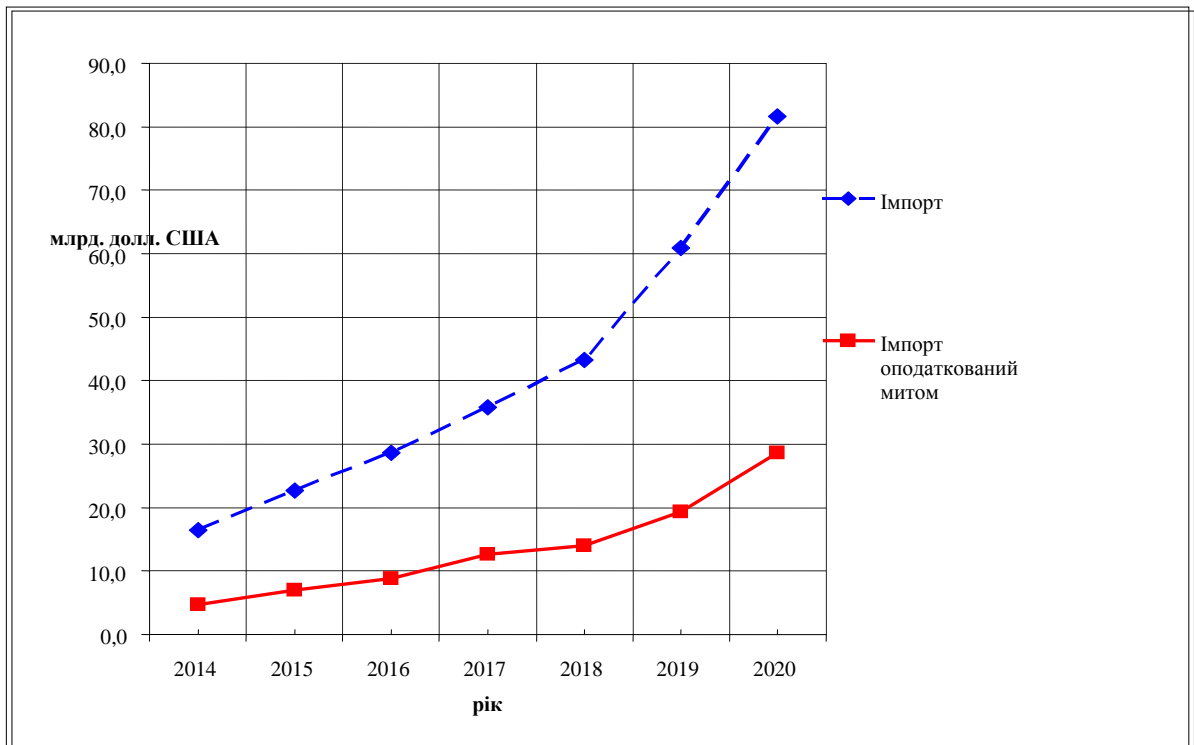

Рис. 2.3. Загальні обсяги імпорту товарів в Україну та імпорту, оподаткованого митом, млн. дол. США

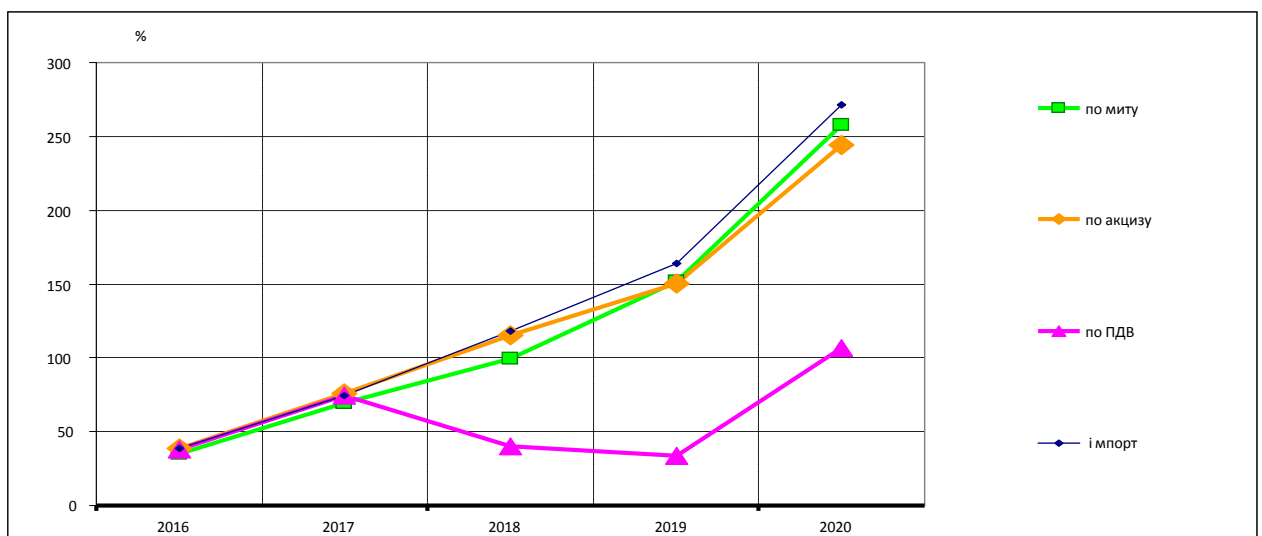

Рис. 2.4. Динаміка змін неоподаткованої частини імпорту, %

Обсягам умовно нарахованих платежів на підставі законодавчих актів, що значною мірою зумовлено звільненнями від оподаткування на підставі Угод про вільну торгівлю, у порівнянні з 2016 р. властиве коливання. Із проаналізованих даних Держкомстату України [15], які подано на рис. 2.4. і рис. 2.5, можна спостерігати, що збільшення обсягів умовно нарахованих

платежів до 14,6 млрд. грн. змінилось їх зменшенням до рівня 6,6 млрд. грн. Зменшення обсягів умовно нарахованих платежів обумовлено насамперед зменшенням обсягів умовно нарахованого ПДВ.

Як це видно з проаналізованих на рис. 2.5 статистичних даних [15], динаміка умовно нарахованих відповідно до законодавства податків має тенденцію до зменшення при збільшенні темпів росту обсягів імпорту з 20,8% у 2019 р. до 40,8% у 2020 р.

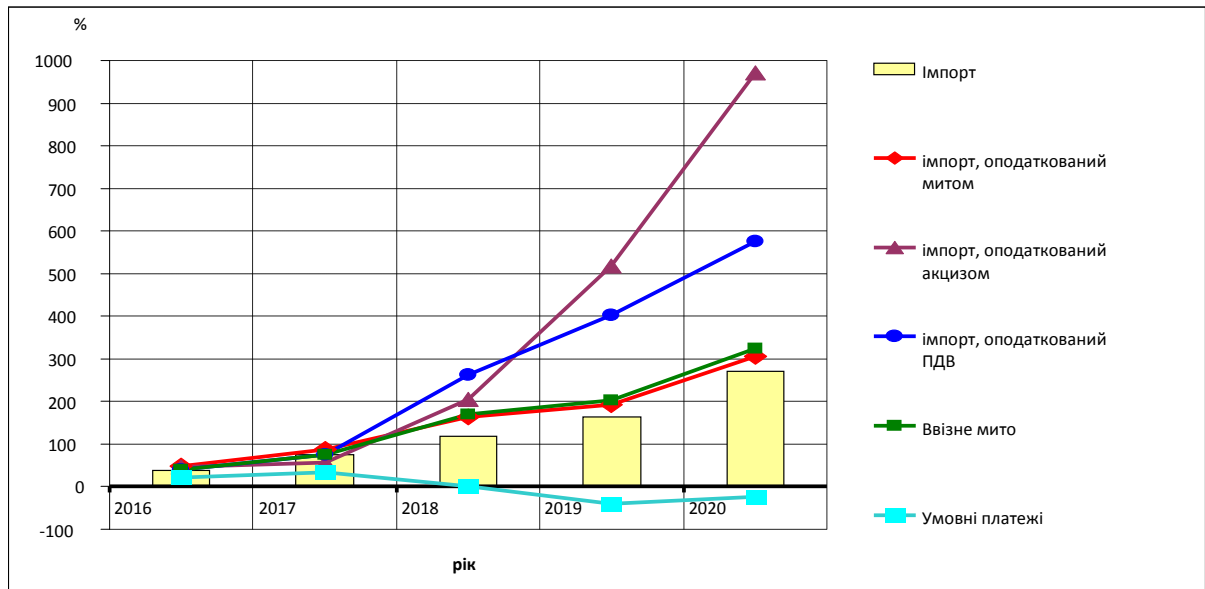

Рис. 2.5. Динаміка змін обсягів імпорту, його оподаткованої частини та платежів нарахованих, але не сплачених на підставі законодавчих актів

Це свідчить про зменшення обсягів ввезення товарів, що відповідно до міжурядових угод та внутрішнього законодавства звільняються від сплати визначених платежів. Це підтверджується й темпами зростання обсягів оподаткованого митом імпорту, які перевищили показники 2019 р. майже у чотири рази (38,6% проти 10,8%) при збільшенні темпів зростання обсягів імпорту в цілому на 20%.

Не дивлячись на підвищення ефективності роботи митної служби з контролю за визначенням митної вартості товарів та коду їх класифікації, а також країни походження товарів, не відбувається підвищення порівняно з

попередніми роками темпів зростання надходжень до Держбюджету. Проте, як видно з поданої на рис. 2.6 діаграми [15], існують значні коливання обсягів цих надходжень, особливо ввізного мита.

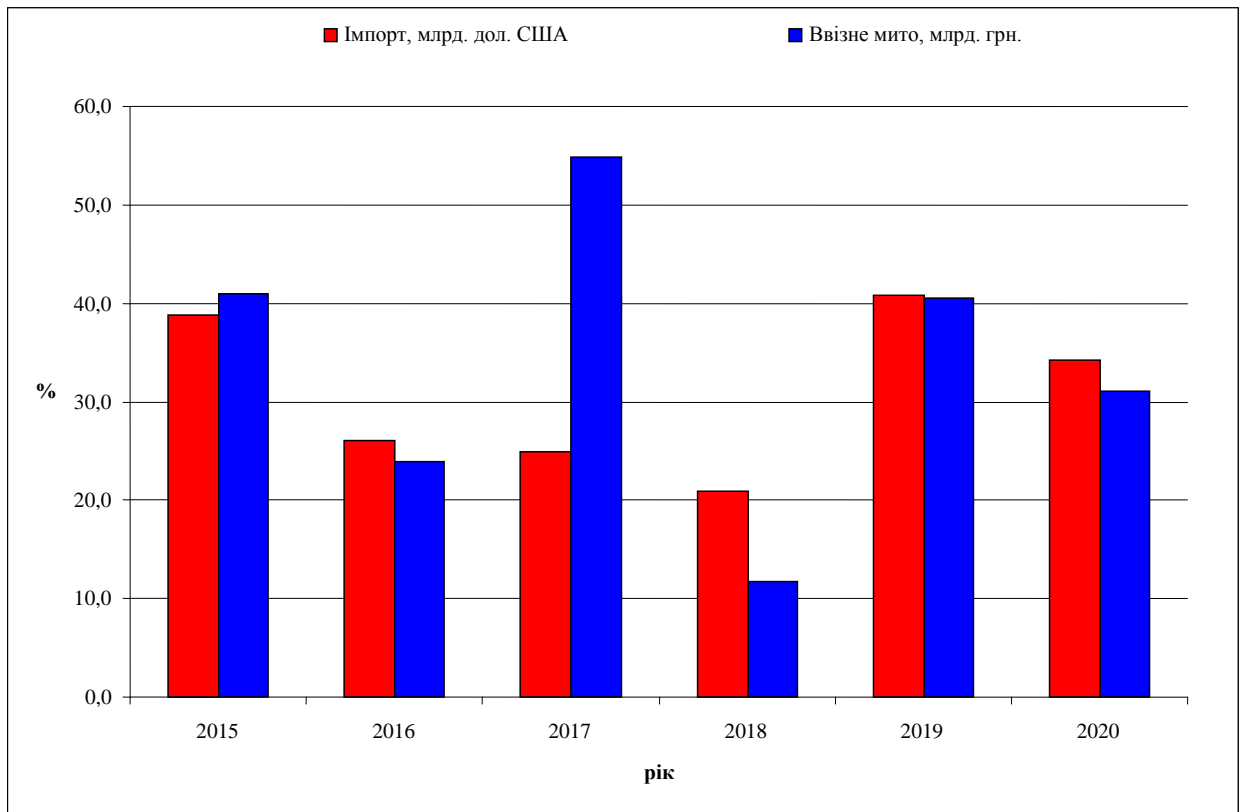

Рис. 2.6 Динаміка змін обсягів імпорту та ввізного мита (порівняно з попереднім роком), %

У 2015 р. зростання обсягів імпорту становило 42%, оподаткованого митом імпорту – на 49%, в той же час, надходження мита зросли на 41% (рис. 2.6). Подальшим аналізом статистичних даних Держкомстату України [15] виявлено зменшення темпів росту надходжень ввізного мита у 2020 р. відповідає зменшенню темпів росту обсягів імпорту у цей період. Так у 2020 р. обсяги імпорту збільшились на 36%, оподаткованого митом імпорту на 34%, надходжень мита на 32%.

Перевищення темпів надходження мита над темпами росту обсягів імпорту підтверджує тезис про зростання бази оподаткування і є свідченням

дії захисних функцій тарифу України, а також посилення роботи митних органів з контролю й недопущення митних правопорушень. Водночас, зменшення темпів росту надходжень до Держбюджету при стабільних темпах росту умовних нарахувань свідчить про поступове вичерпання потенціалу митного регулювання, що зокрема зумовлене збільшенням частки імпорту, що підлягає пільговому оподаткуванню. Такі тенденції пов'язані, зокрема, зі збільшенням обсягів імпорту товарів з країн, з якими укладено угоди про вільну торгівлю, а також, зважаючи на збільшення кількості угод, відповідно й обсягів імпорту з країн, яким надано режим сприяння.

Так, у 2016р. практично зрівнялася вартість 1 тонни імпортного та експортного вантажів. Зростання вартості імпорту є не лише показником світової інфляції та росту цін, але й свідченням імпорту в Україну більш якісних та дорогих товарів.

Упродовж досліджуваного періоду практично стабільним є податкове навантаження по миту та ПДВ. В середньому на 1 грн. імпорту, що підлягає оподаткуванню митом та ПДВ, податкове навантаження складає 30 копійок. Спостерігалась тенденція до зниження податкового навантаження по акцизу: з 14,3 коп. у 2015 р. до 3,8 коп. у 2020 р. (рис. 2.7). Відбувалось зростання податкового навантаження по імпорту, що є з одного боку наслідком активізації контрольної роботи ДМСУ, а з іншого – наслідком збільшення ввезення більш податкоємних товарів, зокрема, побутової техніки, засобів зв'язку, предметів розкоші.

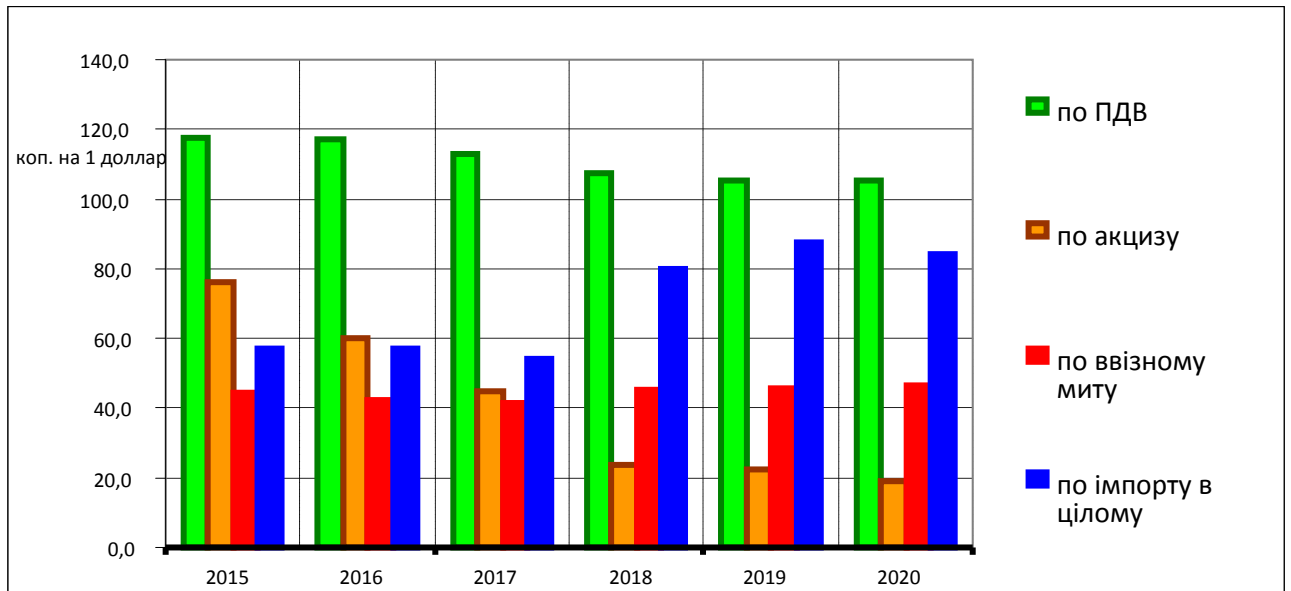

Рис. 2.7. Податкове навантаження коп. на 1 долар імпорту

Результати наведених на рис. 2.7 та 2.8 аналізів статистичних даних [15] свідчать про те, що потенціал тарифного регулювання імпорту, як протекціоністської та фіскальної політики в Україні, вичерпується. Ефективний захист внутрішнього ринку та товаровиробника від об'ємного імпорту товарів з інших країн за рахунок підвищення імпортних тарифів залишатиметься здебільшого у межах антидемпінгового та антисубсидійного законодавства.

Значний лібералізований вплив на формування Митного тарифу матиме інтеграція України до міжнародних конгломератів. З виконанням Україною вимог СОТ для вступу до цієї авторитетної міжнародної організації, фіскальні функції тарифу ще зменшилися. Крім того, нагальна потреба в інтеграції України в світове співтовариство підштовхне нашу державу до вжиття заходів щодо наближення тарифних ставок в основному до нижньої межі помірної – середнього рівня відкритого тарифу (з підвищеним рівнем ставок на товари, що виробляються в Україні, а також предмети розкоші) шляхом або:

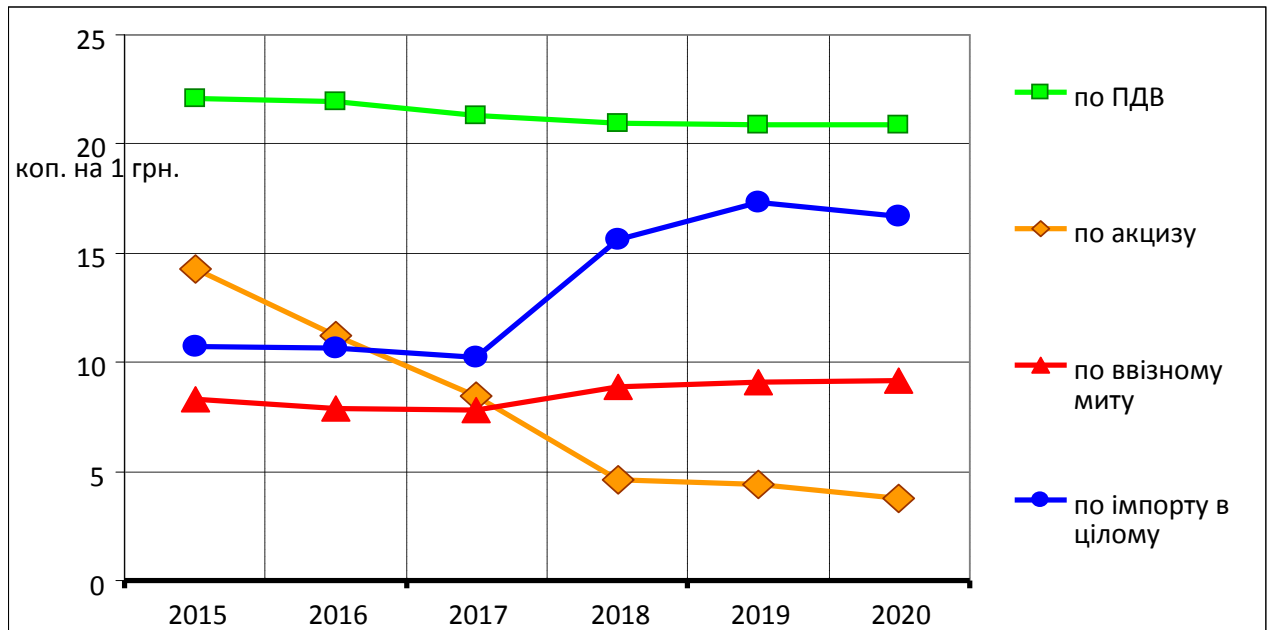

Рис. 2.8. Динаміка змін податкового навантаження на 1 грн. імпорту

- «укладення договорів з країнами про надання режиму сприяння чи вільної торгівлі, що заохочуватиме суб'єктів до спроб неправомірного використання пільгових режимів ввезення, що призведе до потреби посилення контролю, збільшення контрольного апарату, й відповідного збільшення затрат Держбюджету на забезпечення контролю;

- коригування в сторону зменшення митного тарифу України».

Зниження середньої межі ставок Митного тарифу, можливо з ліквідацією значного розриву між повною та преференційною ставками, сприятиме стабілізації Закону та відсутності потреби у постійному коригуванні ставок мита, що негативно впливає на ефективність тарифного регулювання.

Крім того, актуальним є питання перегляду системи пільг у оподаткуванні зовнішньоторговельних операцій. За умови зниження середнього рівня ставок ввізного мита до 5-7 % доцільно розглянути питання щодо оподаткування всього обсягу імпорту (за виключенням лише паливно-енергетичних матеріалів)

Комплексно розраховане та обґрунтоване зниження митного тарифу зменшуватиме ефективність тарифного регулювання імпорту, як протекціоністського заходу, але матиме позитивний регулюючий вплив.

«Нетарифні обмеження є комплексом національних адміністративних заходів, які нерідко не пов'язані безпосередньо з зовнішньою торгівлею, але виконують функції регулятора експортних та імпорتنих операцій» [88].

Класифікація заходів нетарифного регулювання дозволяє при розробці стратегічних та тактичних прогнозів і планів експортної політики окреслити межі та ступень впливу факторів нетарифного регулювання країн експорту та імпорту, як рушійної сили на процеси планування зовнішньоекономічної політики.

«Кількісні обмеження - це адміністративна форма заходів нетарифного державного регулювання товарообігу, яка визначає дозволені до експорту чи імпорту товари. Ці обмеження застосовуються за рішенням уряду країни або на основі міжнародних угод, які координують торгівлю певними групами товарів. До кількісних обмежень належать квоти (квоти) та ліцензії, що полягають у: виділенні певної обмеженої кількості товару (квоти) та обов'язку отримати державний дозвільний документ - ліцензію на здійснення експортно-імпорتنих операцій з певним товаром у обмежена кількість».

Заходи нетарифного державного регулювання, спрямовані на захист національного товаровиробника, становлять певні вимоги до здійснення митного оформлення експортно-імпорتنих операцій, отримання державних дозволів, що засвідчують відповідність якості імпортованих товарів стандартам. громадян.

Встановлення митно-тарифних та нетарифних заходів є складовою дій, які забезпечують зовнішньоекономічну безпеку, а виконання митних правил, порядків і процедур, у т.ч. заходів по реалізації митної політики, справляння податків та зборів, організації протидії митним порушенням. Оскільки за ст. 11 Митного кодексу України [53] «безпосереднє здійснення митної справи покладається на митні органи України, то вони і є головним

суб'єктом забезпечення митної безпеки шляхом ефективної реалізації митної справи».

В умовах стрімкого розвитку економічного сектору держави, перед науковцями постала нагальна необхідність комплексного дослідження такого поняття як «митна безпека» та визначення суміжних з нею категорій та її системоутворюючих компонентів. Митну безпеку можна визначити як стан захищеності національних інтересів держави, забезпечення яких покладене на митні адміністрації, що дає можливість в різних зовнішніх і внутрішніх умовах, незалежно від будь-яких загроз здійснити митну справу.

Отже, «митна безпека України - це стан захищеності інтересів держави в митній галузі, який дає можливість в різних зовнішніх і внутрішніх умовах, незалежно від будь-яких загроз забезпечити:

- а) «переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів;
- б) здійснення митного регулювання, пов'язаного зі встановленням і стягуванням податків і зборів;
- в) здійснення процедур митного контролю і митного оформлення, зокрема із застосуванням необхідних засобів митно-тарифного та нетарифного регулювання;
- г) проведення робіт, направлених на боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил, а також виконання інших покладених на митні органи завдань шляхом ефективної реалізації митної справи».

Поняття «забезпечення митної безпеки» слід розглядати в напрямках створеної системи захищеності національних та митних інтересів держави, а також можливості та здатності створеними системними принципами забезпечити протидію можливим небезпекам у митній галузі».

Системоутворюючі ознаки митної безпеки слід розглядати комплексно враховуючи, а також ґрунтуючись на розуміння того, що небезпека визначається сукупністю реальних або потенційних факторів, явищ, подій, процесів які можуть здійснити негативний вплив та спричинити будь яку

шкоду або збиток, створити загрозу для нормального функціонування держави у т.ч. у митній галузі.

Таким чином, основними системоутворюючими ознаками які слід вивчати, а також враховувати їх дію пряму та опосередковану є: митні небезпеки, виклики, загрози, ризики та як наслідок можлива або заподіяна шкода.

В ході впровадження митної політики необхідно розглядати діяльність державних органів в рамках єдиного інституціонального механізму, спрямовуючи їх на виконання конкретних завдань у цій сфері, з єдиною метою - забезпечення національної безпеки та захисту національних інтересів України.

Завдяки своїм унікальним повноваженням і досвіду, митна служба повинна відігравати важливішу роль у підвищенні безпеки світового ланцюга постачань товарів, а також сприяти соціально-економічному розвитку за допомогою збору доходів і полегшення торгівлі одночасно.

Для оптимізації зусиль по підвищенню безпеки міжнародного ланцюга постачань товарів необхідний цілісний підхід при постійному вдосконаленні заходів по полегшенню торгівлі.

«Зовнішні і внутрішні джерела небезпеки, що впливають на стан реалізації митної справи, найчастіше є результатом суперечностей, які утворюються і формуються в: самому суспільстві; зовнішньоекономічних і торгових сферах; політичних, економічних відносинах; регіонах; природних та ін. явищах» [73].

2.2. Аналіз системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні

Діяльність людини завжди пов'язана з наявністю певної сукупності ризиків, які мають ймовірний характер. Процедури організації, здійснення та контролю за зовнішньоторговельними операціями не є виключенням з даної тези, але їм притаманні свої специфічні види ризиків, які впливають на

економічну ефективність торговельних угод кожного окремого суб'єкта ЗЕД та окрім того, можуть впливати на економічну та митну безпеку держави. Виявлення джерел формування ризиків не повинно бути кінцевою метою планування та організації контрольних заходів за зовнішньоторговельними операціями, бо головною метою повинно бути визначення шляхів подолання виявлених джерел породження ризиків. При цьому доцільно акцентувати увагу на такому факторі – чим більше визначено альтернативних шляхів подолання ризиків тим легше здійснювати управління чи організовувати заходи державного контролю щодо ведення ЗЕД.

«Організація і здійснення торговельних операції з іноземними партнерами винятково мають безліч складових, до яких відносять етапи: узгодження і укладення договору (контракту), підготовку товару до продажу та транспортування, виконання митних та інших прикордонних формальностей, перевезення, страхування, підготовка переліку товарних і транспортних документів, декларування, митного контролю, митного оформлення товарів та ін. » [47].

«Сукупність джерел ризику умовно можна розподілити на дві групи: *безпосередні* та *опосередковані*» [20]. При цьому перші характеризуються тим, що джерела ризиків, якщо вони існують, можуть прямо і безпосередньо призвести до негативних наслідків у результаті зовнішньоекономічних операцій з товарами. Непрямі джерела ризику не мають чіткого та однозначного впливу на ефективність господарської діяльності, і для їх виявлення необхідно провести детальний аналіз наслідків та негативних проявів».

«Водночас, джерела виникнення ризиків також можна розподіляти на *об'єктивні* та *суб'єктивні* [42], які можуть характеризуватись наступними ознаками, а саме – перша сукупність джерел виникнення ризиків не залежить від волі всіх учасників організації та виконання зовнішньоторговельної операції, а суб'єктивні ризики характеризуються тим, що один чи декілька учасників торговельної операції умисно чи неумисно порушили норми

законодавства, що регламентують правила організації та здійснення торговельних операцій» [12].

Зазначимо, що під час кожного ухвалення посадовою особою митного органу рішення присутній *ризик*. У цьому сенсі під «ризиком розуміють ймовірність прийняття невірною або вірною рішення із можливих альтернативних рішень кожного етапу [42]. Зокрема, ймовірність наявності контрабандних товарів або порушень митних правил при здійсненні митного контролю та митного оформлення вантажів. Кількісний аналіз ризику має на меті визначення факторів ризику (впливових його складових), етапів виникнення або їх усунення, а якщо сказати іншими словами, то мета - визначити потенційно можливі фактори ризику, наприклад, товар, країна походження, ставки мита, перевізник тощо) відносно можливої контрабанди або можливого порушення митних правил».

Системи аналізу ризику призначені для отримання необхідних даних митним органом для прийняття рішення про доцільність пошуків каналів контрабанди або порушення митних правил відносно конкретної партії товару. При цьому, наявність ризику у процедурі митного контролю та оформлення визначається:

- 1) системою державного регулювання ЗЕД;
- 2) станом ринкових відносин в країні;
- 3) наявності або відсутності дійової системи організації митного контролю;
- 4) наявності підготовлених фахівців митної справи тощо.

«Аналіз ризику – це систематичне використання наявної у митних органах інформації для визначення причин і умов виникнення ризиків для їх ідентифікації та оцінки можливих наслідків недотримання митного законодавства України» [13].

Об'єктами аналізу ризику є:

- товари, що перебувають під митним контролем або випущені для вільного обігу на митній території України;

- транспортні засоби, що використовуються для перевезення пасажирів і вантажів через митний кордон України;
- відомості, що містяться у товаротранспортних та інших товаросупровідних документах, перевізних і комерційних документах та документах, що подаються до митного органу для здійснення митного контролю;
- відомості, що містяться в договорах (або інших документах, що свідчать про зміст операції) ЗЕД юридичних або фізичних осіб;
- документи, що підтверджують правомірність дій власника або уповноваженої ним особи щодо товарів, що перебувають під митним контролем;
- діяльність митних брокерів (представників), власників авторизованих митних складів, а також перевізників вантажів, зокрема митних;
- результати застосування форм митного контролю;
- митні органи України».

Під суб'єктом ризику в митному регулюванні ЗЕД розуміють систему органів Державної митної служби України як інструменту регулювання зовнішньоекономічною діяльністю, яка зацікавлена в результатах керування об'єктом ризику і має компетенцію приймати рішення щодо об'єкта ризику. ДМСУ є державним органом, відповідальним за адміністрацію митного законодавства, загальний контроль за імпортом, експортом, митними зборами та ПДВ, акцизного збору від імпорту, ведення митної статистики та по боротьбі з митними правопорушеннями.

Питання, яке необхідно вирішити - це виявлення контрабандного переміщення товарів, порушення митних правил, а у якості вхідної інформації, що буде оброблюватись митним органом для оцінки ризику, повинні використовуватись такі дані: реальний товар, що переміщується через митний кордон України; товаросупровідні документи; дані про експортера чи імпортера; дані про перевізника; дані про фізичну особу; речі фізичних осіб тощо. Вище перераховані дані і є об'єктом ризику.

Всі вхідні дані мають проходити через загальну систему факторів ризику, до яких можна віднести зазначених у блоці 1:

- країну походження товару;
- вид товару згідно з УКТ ЗЕД;
- вартість товару (фактура, митна);
- платежі при випуску у вільний обіг (мито, ПДВ, акциз);
- можливі заборони (система нетарифного регулювання) на дані товари з урахуванням напрямку переміщення (ввезення, вивезення чи транзит);
- ступінь довіри (до перевізника, отримувача, відправника) та ін.

Запропоновані підходи до класифікації джерел ризиків не мають законодавчого закріплення та не є загальноприйнятими, тому можна запровадити інші ознаки для здійснення класифікації джерел ризиків.

Виходячи з особливостей здійснення ЗЕД та з точки зору державного управління до об'єктів ризику можна віднести наступні елементи ЗЕД:

- зміст зовнішньоекономічних контрактів (договорів);
- відомості (характеристики, показники, склад, призначення тощо) про товар;
- результати митного контролю;
- відомості товарних та супровідних документів на партію товару.

Опосередковані джерела ризику при здійсненні зовнішньоторговельних операцій можуть виникнути при здійсненні контролю таких об'єктів:

- відомостей про продавця – експортера та покупця – імпортера;
- відомостей про посередників у торговельних операціях;
- відомості щодо країни експорту товару;
- відомості щодо країни, виробника товару;
- відомостей про перевізника та транспортний засіб (транспортні), маршрут перевезення тощо.

Здійснюючи розподіл об'єктів ризиків на суб'єктивні та об'єктивні, можна до перших віднести – контрактні, маршрут перевезення, результати митного контролю, відомості товарних та транспортних документів, товарні

та транспортні, а до об'єктивних джерел ризиків можна відносити - відомості щодо товару, результати митного контролю, відомості товарних та транспортних документів, транспортні ризики.

Слід зазначити, що розподіл об'єктів ризиків на об'єктивні та суб'єктивні досить умовний та залежить від низки обставин. Наприклад, відомості товарних та транспортних документів можна класифікувати як такі, що мають об'єктивні так і суб'єктивні джерела походження ризиків. При цьому, об'єктивними факторами формування джерел ризику можуть виступити опис товару та його специфічні властивості, одиниця виміру товару, співвідношення показників «кількість – вартість» та «кількість – вага та ін». Суб'єктивні джерела ризику можуть виникнути при наявності розбіжностей чи помилок у товарних та транспортних документах стосовно опису товару, помилки умисні чи свідомі у реквізитах експортера або імпортера тощо.

Концептуально проводячи дослідження об'єктів ризику можна дійти до основного висновку – всі об'єкти ризику взаємопов'язані та взаємозалежні. Таким чином, здійснити класифікацію об'єктів виникнення ризиків можливо за різними ознаками у залежності від спрямованості та необхідності подальшого використання результатів здійсненої систематизації.

До об'єктів, що можуть містити джерела виникнення безпосередніх ризиків, у даній роботі віднесено:

- зміст зовнішньоекономічних договорів (контрактів),
- відомості щодо товару(ціна, упаковка, споживчі властивості);
- результати митного контролю;
- відомості товарних й транспортних документів на партію товару.

«Зовнішньоторговельний контракт є юридичним підтвердженням укладення матеріальної угоди двох чи більше сторін та, у відповідності з правовими нормами, визначає відповідальність та обов'язки сторін щодо здійснення зовнішньоторговельної операції з товаром або визначає перелік послуг щодо організації та здійснення такої товарної операції. Нехтування

сторонами контракту застережних умов, щодо окремих положень контракту, загалом може призвести до його невиконання або втрати пролонгованого прибутку» [55]. До умов контракту, що можуть бути джерелом виникнення ризику, відносять наступне.

Контрактом повинен бути однозначно визначено характер угоди, що дозволяє застосовувати один з митних режимів, визначених «Митним кодексом [53], для декларування товару митним органам та забезпечити проведення необхідних процедур контролю повноважними державними органами, у т.ч. митними. Застосування у контракті характеру угоди, що не має юридичного закріплення нормативними актами, є джерелом певної сукупності наступних ризиків, у наслідок впливу яких не можливо здійснити та забезпечити:

- декларування товару з заповненням митної декларації;
- процедури митного контролю та митного оформлення товару;
- державні процедури валютного контролю тощо».

Таким чином, суб'єктам ЗЕД при укладанні договору (контракту) необхідно звертати особливу увагу на відповідність визначеного характеру угоди певному переліку характеристик угод, бо характер угоди може стати об'єктом ризику для оформлення відмови у митному оформленні. Державні контролюючі органи, у першу чергу податкові та митні, повинні звертати увагу на характер угоди, як об'єкт ризиків у державній системі валютного контролю.

Доцільно також розглядати об'єктом ризику визначені законодавством типи договорів (контрактів), що передбачають перехід права власності на товар, бо тільки товар підлягає декларуванню за митною декларацією при здійсненні зовнішньоторговельних операцій. В такій ситуації простежується взаємозв'язок між одним і другим об'єктом ризику в митному регулюванні ЗЕД, а саме між контрактом і товаром. До контрактів (договорів), що передбачають перехід права власності на товар, законодавчо віднесені угоди

купівлі-продажу і бартерні, а лізингові та переробки давальницької сировини можуть передбачати перехід права власності на товар.

Предметом контракту (договору) визначається товар, стосовно якого здійснюється перехід права власності. Для посередницьких договорів (контрактів) у якості предмета угоди визначаються роботи (послуги), що здійснюються для виконання умов зовнішньоторговельного контракту. Стосовно товару можна зазначити, що опис товару у контракті повинен дозволяти однозначно його ідентифікувати відносно відповідного опису у товарних та транспортних документах на партію товару. Окрім того, опис товару повинен виключати можливість виникнення ризику поставки товарів - замінників або контрафактних товарів, замість товарів визначених контрактом (договором). З метою усунення можливих джерел породження ризиків при укладенні угод на поставку складних виробів, що будуть надходити або відправлятися декількома товарними партіями, у контракті (договорі) необхідно зазначити вартісні та кількісні показники товару (складних виробів, технологічних ліній тощо), які планується поставляти окремими партіями. Таке розмежування товару доцільно здійснювати у додатку до контракту (договору), що є невід'ємною складовою зовнішньоторговельної угоди. Окрім того, джерелами ризику може виступати не зазначення у контракті опису товару та його упаковки, що у подальшому буде впливати на співвідношення «вартість-вага», «вартість-кількість», «вага нетто-вага брутто» та ін.

Досить складним є питанням продажу товару з наданням певних послуг (монтаж, наладка, випробування тощо). У цьому випадку предметом контракту повинно бути чітко визначені та розмежовані товар та супутні послуги, бо процедури декларування у митних органах товару та підтвердження виконання наданих послуг мають відмінні процедури контролю з боку держави.

Кількісні показники товару виступають об'єктами ризику при не визначеності за що здійснюється оплата – за товар, товар з урахуванням

вартості пакувального матеріалу або товар та сукупність додаткових послуг по його монтажу чи наладці тощо. При цьому, об'єктом ризику може виступати певна розбіжність вагових показників (вага нетто, вага брутто) товару.

Результати здійсненого вище аналізу ЗЕД України дають підстави зробити висновок, що об'єктом ризику може виступати і необачно обрана одиниця виміру товару. Це, зокрема, стосується товарів, на які запроваджено специфічні або комбіновані ставки мита, що може не дозволити на етапі організації зовнішньо-торговельної операції здійснити попередню оцінку її економічної ефективності.

Якісні показники товару можуть виступати об'єктом ризику у випадку не зазначення у тексті договору (контракту) якісних показників товару, які повинні прийматись до уваги контрагентами зовнішньоторговельної угоди. Окрім того, у тексті угоди доцільно зазначити систему (методику) визначення та перевірки якісних показників товару з урахуванням національних стандартів та норм країн експорту та імпорту.

Вимоги до упаковки продукції також є одним із потенційних джерел контрактного ризику. Відомо, що споживчі властивості товару суттєво залежать від упаковки товару, яка покликана захистити товар від пошкоджень під час транспортування, зберігання, реалізації та використання. Виходячи з цих чотирьох основних призначень упаковки, необхідно, залежно від характеристик товару та його призначення, передбачити в тексті договору вимоги до упаковки. До характеристик продукції, що визначають певні вимоги до упаковки, належать вартісні показники, її призначення, чутливість до вологи та температури, споживчі властивості тощо. Крім того, упаковка повинна враховувати вид транспорту або можливу його заміну, маршрути руху, національні особливості упаковки товару країни-виробника та країни споживання (імпорту). Доцільно також пред'явити і узгодити в договорі особливі вимоги до упаковки товару в разі його зберігання на складах.

Ризик не вказівки вимог до упаковки товару може призвести до значного збільшення вартості одиниці товару, особливо коли кількість товару та його вагові показники не зазначені в договорі. У відповідному розділі договору доцільно визначити ціну одиниці товару та вказати, що до ціни входить або не входить вартість тари та пакувального матеріалу, а в останньому випадку доцільно вказувати вартість упаковки однієї одиниці товару і вартість упаковки всієї партії товару.

Маркування товару має свої особливості у кожному національному просторі, при цьому можуть мати місце певні розбіжності що маркуванню товарів призначених для експорту та товарів іноземного виробництва, призначених для ввезення на митну територію. Об'єкт ризику, що виникає з маркування товару полягає у невиконанні норм щодо маркування конкретного товару.

Окрім того, маркування стосовно лікувальних властивостей товару або призначеного для дитячого харчування повинно мати підтвердження відповідною посилкою на документ Міністерства охорони здоров'я України.

Об'єкт ризику може виникнути при недбайливому погодженні у тексті договору (контракту) цінових показників одиниці товару та загальної суми контракту. Дані складової зовнішньоторговельної угоди можуть зазнати суттєвого впливу від сукупності об'єктивних чинників, а саме: стану світової валютно-фінансової системи, коливання курсу провідних валют світу, формування цін попиту та пропозиції на товари на провідних товарних біржах, сезонності щодо попиту на конкретний товар тощо.

Окрім того, при великому асортименті товару, що підлягає купівлі – продажу, необхідно зазначати ціну за одиницю товару та загальну вартість товару певного асортименту.

Наступним об'єктом ризику може виступати відсутність можливості зміни ціни, тобто запровадження та застосування за умовами контракту можливих знижок з ціни одиниці товару. Світова практика визначила цілу низку можливих знижок з ціни одиниці товару та систему їх застосування.

Аналогічні твердження можна зробити при наданні товарного кредиту, тобто, експортер товару (сторона контракту) починає торговельну операцію, а імпортер товару (сторона контракту) має, визначений умовами контракту, час на розпорядження товаром на національній території і тільки після цього здійснює оплату за такий товар. У цьому випадку імпортер отримує товарний кредит, за надання якого експортер повинен отримати певні фінансові переваги при здійсненні розрахунків за контрактом.

Розділ договору (контракту), присвячений розрахункам за товар, повинен містити відомості щодо валюти платежів, умов здійснення оплати, форми розрахунків, термінів здійснення платежів тощо. Виявлення об'єктів ризику у даному розділі контракту (договору) досить клопітка робота та залежить від навичок виявлення ризикових складових у порядку проведення розрахунків за товар й застережень щодо можливого невиконання умов проведення валютних розрахунків.

Об'єкт ризику – невизначеність валюти платежів за контрактом, що може призвести до розбіжностей по сумах платежів за товар та вартістю конкретного товару. Доцільно, з метою уникнення даного ризику, визначити співвідношення валют одиниці товару та платежів або обирати єдину валюту для ціни за одиницю товару, загальної вартості контракту та валюти платежів.

Стосовно надання фінансового чи товарного кредиту зазначалось у попередніх рядках даної роботи, але й при узгодженні контрагентами договору (контракту) умов оплати за товар доцільно визначити фінансові важелі заохочення до сторони контракту, що надала такий кредит.

Однією з умов оплати є подання до кореспондуючого банку пакету документів, що підтверджують виконання певних формальностей з товаром (митне оформлення, завантаження, страхування, укладення договорів перевезень тощо) та визначених у тексті контракту як одна з умов здійснення оплати. З метою уникнення можливих ризиків щодо проведення оплати за

товар, перелік зазначених документів та їх відомості повинні бути зрозумілими двом сторонам угоди та не обтяжливими для його отримання.

Загалом існує об'єкт виникнення ризиків щодо застосування умов поставки, але потрібно розуміти, що зазначені терміни можна застосовувати виключно при виконанні угод купівлі – продажу. Тобто, застосовувати визначені Міжнародними правилами умови поставки (правила Інкотермс) можна виключно до договорів (контрактів), що передбачають перехід права власності на предмет угоди – товар. Недотримання вимог щодо застосування правил інтерпретації є об'єктом ризику для сторін договору(контракту), особливо при укладенні посередницьких угод.

Відповідно до інтерпретації кожного з тринадцяти умов поставки визначена низка ризиків та захисних заходів від їх виникнення, яка відповідає на сукупність запитань, а саме: від кого, до кого, у якому місці, за яких обставин переходять ризики щодо доставки товару на всьому шляху від продавця до покупця. При цьому, правила Інкотермс наголошують, що у випадку коли контрагенти угоди обирають умови, що мають відмінності від загальноприйнятих, то головуєть умови які були обрані контрагентами. При цьому сторони договору (контракту) повинні взяти на себе обов'язок визначити умовами контракту всі можливі випадки виникнення джерел ризику та зазначити застережні кроки щодо їх попередження та усунення. Окрім того, умови поставок визначають особу відповідальну за всі процедурні питання, що пов'язані з укладенням договору перевезення, як однієї з складових зовнішньоторговельної операції.

Слід зазначити, що розгляд пояснень до конкретного «правила Інкотермс дозволяє визначити особу відповідальну за виконання норм та правил стосовно митного оформлення вивезення (експорту), ввезення (імпорту) товару та особу відповідальну за отримання дозвільних документів та сплату належних платежів» [60]. Додаткові умови контракту можуть визначити іншу особу, яка візьме на себе відповідальність та ризики за виконання певної сукупності формальностей. До таких осіб можна відносити

експедиторів, агентів тощо, які беруть на себе відповідальність та ризики при пошуку перевізника, визначення маршруту перевезення, підготовки необхідних документів, виконання митних формальностей, інформаційного супроводження перевезення, заміну видів транспорту, сплату необхідних платежів та інше.

Розділ контракту присвячений форс-мажорним обставинам містить один із об'єктів ризику [1]. Породження такого об'єкту ризику відбувається у випадках коли сторони угоди не приймають до уваги географічне розташування торгуючих країн, вид чи види транспорту, якими буде здійснюватись перевезення товару, маршрут перевезення, пору року, особливі споживчі властивості товару тощо. Об'єктом ризику також може виступати:

- «неузгодження способу й термінів сповіщення про наявність форс-мажорних обставин та їх закінчення;
- не визначення переліку обставин, що будуть братись до уваги контрагентами;
- відсутність у тексті угоди шляхів урегулювання можливих фінансових претензій;
- відсутність посилок на наявність проблем з виконання зобов'язань по контракту (призупинити, розірвати тощо);
- не визначеність стосовно документів сторонніх організацій, які можуть підтверджувати наявність форс-мажорних обставин та ін».

Окрім того, об'єктом ризику може виступати не визначеність у договорі (контракті) положень стосовно необхідності відшкодування вартості товару у разі його загибелі або пошкодження, при цьому повинна бути обумовлена відповідальна особа за урегулювання цього питання.

Контракти (договори) на товари повинні також передбачати можливі впливи (об'єкт ризику), тобто застосування санкцій, одного контрагента угоди на іншого у наступних випадках, а саме:

- за несвоєчасну поставку товару;

- несвоєчасність проведення оплати за товар;
- поставка товару не відповідного асортименту, якості та кількості,
- порушення договірних умов стосовно пакування товару тощо.

Наведені випадки є об'єктом ризику неналежного виконання умов контракту, при цьому зазначенні у контракті (договорі) тільки джерела можливого ризику без зазначення шляхів їх подолання може призводити до чисельних судових засідань або довготривалого листування та узгодження процедур врегулювання спірних питань між контрагентами угоди.

Особливості рекламачії товару, що повинно міститись у відповідному розділі контракту, повинні бути узгоджені сторонами угоди з урахуванням особливих властивостей предмету контракту – товару. Об'єктом ризику є не визначений порядок складання рекламачійного акту, його укладення може бути здійснено одноосібно представником отримувача товару – імпортера або такий акт повинен складатись представниками двох сторін зовнішньоторговельної угоди. Разом з тим, у тексті контракту може бути визначено, що незалежно від складання акту, що підтверджує факт претензій по кількості товару, його якості, неналежної комплектації чи асортименту, додатковим підтвердженням може бути документ (акт, експертний висновок тощо) сторонньої організації, щодо не належного виконання умов контракту. Доцільно зазначити у контракті порядок повідомлення про наявність претензії та визначити термін, протягом якого контрагенти можуть її заявляти.

Окрім того, об'єктом ризику може виступати відсутність у тексті узгоджених процедур врегулювання можливих претензії, при цьому контрагентам угоди при визначенні шляхів врегулювання необхідно керуватись особливими властивостями та характеристиками товару. Об'єктом ризику може також виступати не визначеність форми та змісту документу, яким буде підтверджено врегулювання можливих претензії.

Розділ контракту стосовно проведення арбітражу при виникненні проблемних питань щодо виконання умов контракту може мати певний

об'єкт ризику, поява і формування яких залежить від належного погодження всіх раніше розглянутих складових договору (контракту). До особливих складових розділу, де повинні визначатись умови проведення розгляду спірних питань, стосовно яких контрагенти угоди не змогли знайти компромісне рішення, доцільно віднести такі:

1) визначення форми та засобу чи засобів повідомлення щодо виникнення проблемних чи спірних питань по виконанню умов договору (контракту);

2) перелік шляхів та форми пошуку шляхів щодо погодження проблемних чи спірних питань;

3) місце знаходження арбітражного суду.

Окрім того, у даному розділі необхідно визначити процедури урегулювання проблемних питань шляхом проведення переговорів, листування тощо. Такий підхід дозволить визначити та окреслити межі існування певних конкретних проблем, що можуть бути винесені кожним з контрагентів угоди на розгляд арбітражного суду. Внесення зазначеного переліку проблем дозволить уникнути випадкових і не пролонгованих ризиків стосовно виконання договору (контракту).

Підводячи підсумки стосовно аналізу основних об'єктів ризиків ЗЕД, можна відзначити, що практично всі розглянуті об'єкти ризиків носять суб'єктивний характер та залежать від ступені обізнаності контрагентів угоди з особливостями укладення та здійснення товарних угод у зовнішній торгівлі. Окрім того, розглянута сукупність об'єктів виникнення ризиків є взаємопов'язаною сукупністю, та, при детальному аналізі, можна виявити, що всі ризики пов'язані з предметом контракту – товаром, його перевезенням, виконанням сукупності формальностей, оплатою за нього тощо.

Запроваджені заходи по збереженню споживчих властивостей товару також можуть стати об'єктом ризиків, а саме:

1) вид та основне призначення транспортного засобу не відповідає властивостям товару;

2) товар сезонного попиту є предметом торговельної операції у невідповідну пору року;

3) зовнішня та внутрішня упаковка товару не відповідає умовам транспортування тощо.

Такі ознаки, по перше, можуть свідчити про те, що одна з сторін угоди здійснює спробу неналежного виконання умов контракту або, по друге, контрагенти з шахрайських причин здійснюють торговельну операцію з метою отримання незаконних фінансових прибутків (наприклад – відшкодування податку на додану вартість) та ін.

Переміщення через митний кордон товарів певного виду, що мають сезонний попит, може бути об'єктом ризику для перевізника або одного з контрагентів угоди. Формування даного ризику пов'язано з тим, що такі товари не будуть мати збуту на внутрішньому ринку, а їх накопичення на складах є економічно недоцільним. Прикладом товарів такого виду можуть бути:

1) знаряддя для зимових видів спорту, що ввозяться наприкінці весни чи на початку літа;

2) пляжне знаряддя та пляжний одяг наприкінці осені до країн з суворим кліматом тощо.

Державні контрольні органи у таких випадках здійснюють спроби з'ясувати обставини, що спонукає до ввезення товарів такого виду. виникає ризик затримки товарів на невизначений час до виявлення порозумінь обставин такого ввезення.

Боротьба з незаконними обігом у зовнішній торгівлі товарів, які виготовлені з порушенням прав інтелектуальної власності, набуває все більшого наголосу у всьому світі. Виявлення незаконного використання торговельної марки при виготовленні та продажу товарів складає пріоритетний напрямок митного законодавства всіх країн світу. Об'єктом

ризик у даному випадку буде надання митним органам недостовірних відомостей стосовно товару, що тягне за собою формування сукупності ризиків, пов'язаних з цінами за товар, визначення країни походження товару, сировини та матеріалів, з яких виготовлено товар тощо.

Проблема боротьби з шахрайськими проявами щодо цінових показників товару, що є предметом зовнішньоторговельних операцій, завжди були і будуть першочерговим завданням державних контрольних, у тому числі і митних, органів. Вартісні показники товару, що заявлені у товарних документах на партію товару, повинні лягати в основу обчислення суми митної вартості, що є базою оподаткування товарів за митною декларацією. Об'єктом породження цінових ризиків можуть виступати недостовірний чи неповний опис товару у товарних документах, заниження чи завищення фактурної вартості товару, подання недостовірних відомостей щодо фактичної кількості товару та ін.

Особливим об'єктом ризику можуть виступати можливі знижки з фактурної вартості товару. Зазначення у договорі (контракті) умови щодо застосування знижок повинні визначати наступне: коли, як та за яких обставин можуть бути надані знижки з ціни товару. Аналогічна інформація повинна бути внесена до рахунку – фактури на конкретну партію товару. Порушення контрагентами угоди хоча б однієї з зазначених умов щодо застосування знижок породжує цінові ризики та впливає на суму обов'язкових платежів при здійсненні митного оформлення товару.

Специфічним моментом є наявність ризиків цінових складових митної вартості, а саме вартість перевезення, вартість пакувального матеріалу, суми додаткових платежів або відсотків за наданий кредит тощо. Без документів, що підтверджують зазначені вартісні показники.

Обрання та декларування імпортером товару відповідного митного режиму повинно залежати від мети переміщення такого товару через митний кордон. Ризики виникають при спробах розмістити товар у митний режим, який не відповідає характеру угоди за договором (контрактом) та бажанні

отримати пільги щодо сплати митних платежів, а саме – зборів, ввізного мита, акцизного збору та податку на додану вартість. Окрім того, об'єктом ризику може виступити нагальна потреба зміни характеру угоди за договором (контрактом), що відповідно тягне за собою й зміну митного режиму.

Для організаційного управління об'єктами ризику в ЗЕД необхідно забезпечити ефективність та безперебійність функціонування системи аналізу та управління об'єктами ризиків в митних органах України. Необхідно створити на центральному рівні Управління аналізу та адміністрування ризиків ДМСУ для запровадження та супроводження системи аналізу та управління ризиками при здійсненні митного контролю та оформлення товарів та транспортних засобів, що полегшить роботу по виявленню та ліквідації об'єктів ризику.

Організація відповідного навчання особового складу митних органів, а саме відділів митного контролю та оформлення, підрозділів по боротьбі з КБ та ПМП, власної безпеки, а також інших підрозділів, які в своїй роботі використовують згадану систему контролю або її елементи.

Отже, ризикованій ситуації притаманні такі основні умови:

- 1) наявність невизначеності;
- 2) наявність альтернатив та необхідність вибору однієї з них (відмова від вибору також є різновидністю вибору);
- 3) зацікавленість у результатах;
- 4) можливість оцінити наявні альтернативи — прийняти рішення.

Висновки до розділу 2

1. Процедурам організації, здійснення та контролю за зовнішньоторговельними операціями притаманні свої специфічні види ризиків, які впливають на економічну ефективність торговельних угод кожного окремого суб'єкта ЗЕД та окрім того, можуть впливати на економічну та митну безпеку держави. Наявність ризику у процедурі митного

контролю та оформлення визначається: системою державного регулювання ЗЕД; станом ринкових відносин в країні; наявністю або відсутністю дієвої системи організації митного контролю; наявністю підготовлених фахівців митної справи тощо.

2. Системи аналізу ризику призначені для отримання необхідних даних митним органом для прийняття рішення про доцільність пошуків каналів контрабанди або порушення митних правил відносно конкретної партії товару. Аналіз ризику – це систематичне використання наявної у митних органах інформації для визначення причин і умов виникнення ризиків для їх ідентифікації та оцінки можливих наслідків недотримання митного законодавства України.

3. Об'єктами аналізу ризику є: товари, що перебувають під митним контролем або випущені для вільного обігу на митній території України; транспортні засоби; відомості, що містяться у договорах, товаротransпортних, комерційних та інших документах; діяльність митних брокерів, власників митних ліцензійних складів, а також перевізників товарів; результати застосування форм митного контролю. Суб'єктом ризику в митному регулюванні ЗЕД є система органів Державної митної служби України як інструменту регулювання зовнішньоекономічною діяльністю, у тому числі яка зацікавлена в результатах керування об'єктом ризику і має компетенцію приймати рішення щодо об'єкта ризику.

4. Результатом дослідження стало розроблення алгоритму оцінки ризику та визначення дій посадової особи митниці, який містить блоки: збору і обробки вихідних даних; аналізу та вибору факторів ризику для обрання найбільш важливих факторів ризику для проведення подальшої оцінки; визначення економічної доцільності боротьби з контрабандою або порушенням митних правил з урахуванням бар'єрного (порогового) рівня ризику; оцінки існуючої технології митного оформлення з метою отримання достовірної інформації стосовно обраних факторів ризику; визначення комплексу захисних методів, впливових на фактори ризику; прийняття

рішення щодо пропуску (митного оформлення) товару, або огляду чи перевірки.

5. У роботі здійснено аналіз контрактних ризиків та шляхів їх подолання за напрямками їх походження. Усунення джерел виникнення та подолання його негативних наслідків необхідно здійснювати з урахуванням і вибору одного з безлічі альтернативних варіантів, застосування якого повинно відображати економічну доцільність його застосування при укладанні зовнішньоекономічної угоди. Доведено, що впровадження сучасних методів роботи на основі аналізу та управління ризиками вимагає максимального використання інформаційних технологій, пріоритетним напрямом використання яких у зовнішньоекономічній діяльності є розвиток систем електронного декларування, зокрема автоматизованої система аналізу та управління ризиками.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА СИСТЕМИ МИТНО – ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Удосконалення механізмів стратегічного розвитку міжнародного співробітництва

Насамперед спробуємо розкрити сутність головного сегменту співпраці, який Європейський Союз пропонує Україні, а саме формування європейського рівня транскордонного співробітництва. «Проблема формування в Україні системи транскордонного співробітництва за європейськими стандартами є актуальною темою теорії та практики європейської інтеграції України».

Важливим є, насамперед, системний підхід до реального розвитку єврорегіонального співробітництва та відмова від заяв та імітацій єврорегіонального співробітництва в Україні. По-друге, сьогодні, в умовах «буксовки» євроінтеграції України, розвиток європейського рівня транскордонного співробітництва може стати серйозною і конкретною презентацією європейських намірів України, по суті, першою реальною крок у узгодженні інтересів ЄС та України. Важливо також підкреслити, що хоча транскордонне співробітництво не є частиною *acquis communautaire*, воно все ж є складовою регіональної політики ЄС, правила та принципи якої є загальноприйнятими в країнах ЄС.

«У найближчі роки ЄС буде прагнути зміцнити власну безпеку, зокрема й на нових східних кордонах. Тому основними проблемами, що їх вирішуватиме ЄС з Україною, стануть припинення нелегальної міграції та боротьба з міжнародною організованою злочинністю» [89]. «Утім, західні прикордонні регіони України є зоною економічних, екологічних та безпекових інтересів ЄС і впровадження випробуваних моделей розвитку

добросусідства і транскордонного співробітництва, яке відіграло і продовжує відігравати значну роль у справі європейського об'єднання і солідарності. Роль транскордонного співробітництва ЄС та України зростатиме з огляду на значний транзитний потенціал України; в цьому контексті транскордонне співробітництво має бути орієнтоване на перетворення кордону з бар'єру на шляху транспортних потоків на інтеграційний чинник, що стимулюватиме його розвиток».

Водночас для значної частини країн, що не входять до ЄС, включно з Україною, транскордонне співробітництво з сусідніми державами-членами ЄС та ЄС загалом у нових умовах є надзвичайно важливим (хоча, у деяких випадках, не єдиним). можливий).) та виключно ефективний спосіб практичної участі регіонів України у загальноєвропейських інтеграційних процесах.

Після вступу групи країн Центральної Європи до Європейського Союзу у 2004 році статус транскордонного співробітництва між Україною та державами Центральної Європи, новими членами ЄС, суттєво змінився.

Отже, геополітичний статус транскордонного співробітництва України з державами Центральної Європи піднявся на якісно вищий рівень, що слід вважати беззаперечним позитивом; Єврорегіони також сприятимуть геостратегічній перебудові на євразійському континенті, утворюючи так зване зовнішнє коло ЄС. Взаємодія України з ЄС та державами-членами ЄС на транскордонному та міжрегіональному рівнях може бути навіть більш динамічною та ефективною, ніж на міждержавному. Сучасні процеси європейської інтеграції та розширення ЄС створюють, перш за все, сприятливу ситуацію для України щодо подальшого посилення транскордонного співробітництва із сусідами Західної Центральної Європи та ЄС у цілому для переходу до етапу якісно вищої співпраці.

Незважаючи на конкретні рішення центральних органів влади України щодо розвитку єврорегіонального руху, суттєвих змін у діяльності єврорегіонів за участю української сторони за останні роки не відбулося.

Навпаки, діяльність єврорегіонів не була підготовлена до розширення ЄС і безпосереднього наближення кордонів Євросоюзу до України. Єврорегіони не змогли адаптуватися до нових умов роботи та вийти за рамки переважно декларативно-політичної співпраці. Тому система єврорегіонального співробітництва, як і транскордонне співробітництво України в цілому, потребує серйозної трансформації.

Дослідження сучасності діяльності цих єврорегіонів дозволяє зробити певні узагальнення. Аналіз досвіду єврорегіонів у прикордонних регіонах Німеччини, Австрії, Чехії, Словаччини, Польщі та Угорщини дозволяє висвітлити уроки їхньої діяльності – їх еволюцію, структури, дії, конкретні успіхи чи проблеми, з якими стикаються єврорегіони. не можуть вирішити. Причому цей досвід важливий саме з точки зору адаптації його складових до реалій України в контексті формування системи єврорегіонального співробітництва, як створення справді функціональних та ефективних єврорегіонів нашої країни.

Таким чином, за результатами системного та порівняльного аналізу виділимо концептуальні положення, які, на нашу думку, сприятимуть найбільш ефективному стратегічному розвитку єврорегіонів України:

1. Структурно визначальним фактором розвитку ефективно функціонуючих єврорегіонів України в порівняльно-європейському контексті є децентралізація, яка, власне, і є основним принципом єврорегіональної політики.

2. Європейський досвід єврорегіонів на кордоні Німеччини, Польщі та Чехії показує, що напрямки їх діяльності не були «загально» окреслені, охоплюючи весь спектр співпраці. Тут були визначені конкретні пріоритети, які зараз носять модельний характер, і, головне, ці програми життєздатні навіть в умовах розширення ЄС на Схід.

3. Важливим аспектом динамічного єврорегіонального розвитку є питання фінансування, точніше, конкретних програм єврорегіонального співробітництва ЄС, які мають суттєві відмінності від обсягів фінансування з

регіонів ЄС та регіонів країн, що не є членами ЄС. І якщо аналізувати діяльність цих чотирьох єврорегіонів у європейському контексті, то, звісно, є помітні відмінності хоча б у кордонах держав-засновниць ЄС, але це тема окремого дослідження. Питання полягає в тому, наскільки українські єврорегіони можуть творчо адаптувати позитивний досвід співпраці країн Центральної Європи: Чехії, Польщі, Словаччини та Угорщини та максимально використати переваги розширення ЄС.

Стратегічне планування міжнародної співпраці - це постійний творчий процес зумовлений, щонайменше, двома суттєвими причинами. Перша причина, пояснює безперервність стратегічного планування - це весь час наявна невизначеність майбутньої ситуації. По-друге, організації кожен раз ніби то заново встановлюють або змінюють свої цілі на базі стратегічного контролю.

Загальний вигляд моделі процесу стратегічного планування міжнародного співробітництва можна зобразити на рисунку 3.1.

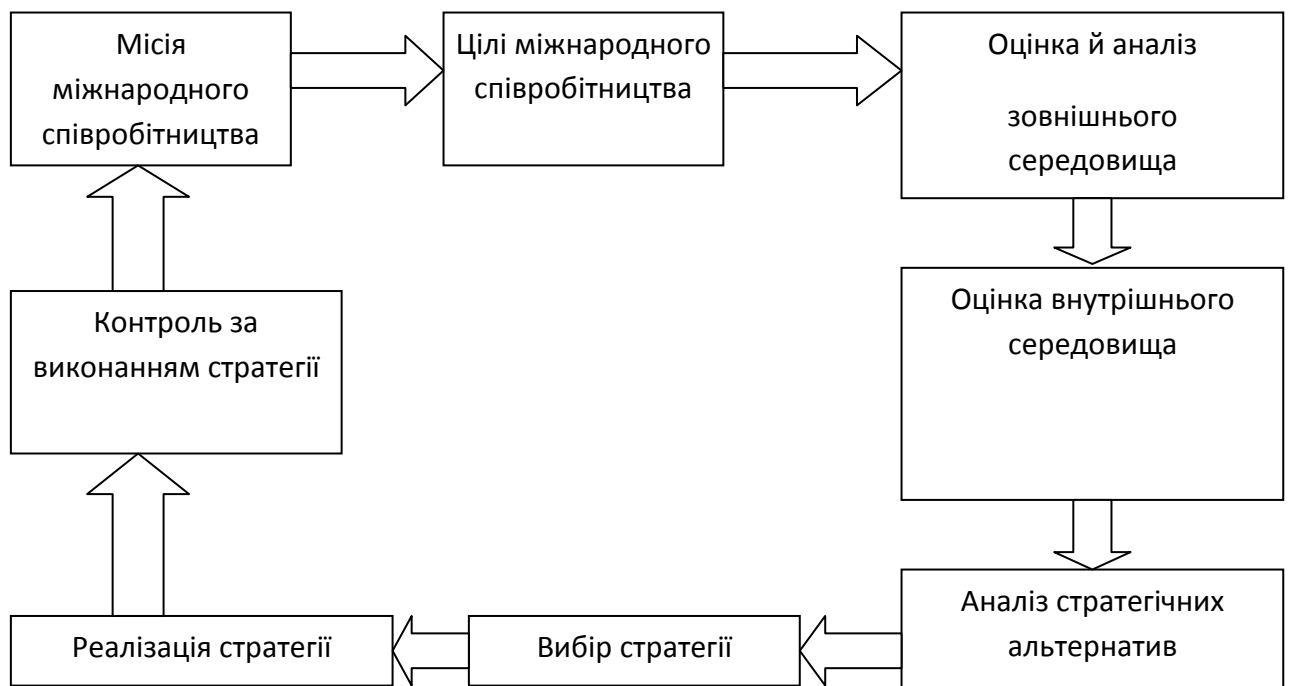

Рис. 3.1. Модель процесу стратегічного планування міжнародного співробітництва

Велике значення під час стратегічного планування міжнародного співробітництва маю визначення глобальної мети. Глобальна мета або місія представляє точно вказану причину втілення певного проекту, формує його статус і встановлює базові орієнтири для покладання цілей на різних рівнях організації.

Стратегічне планування міжнародного співробітництва покликане вирішити низку основних питань, серед яких:

- місце місце розташування господарств, які є суб'єктами міжнародної співпраці. Управлінці мають аналізувати сильні та слабкі сторони господарюючого суб'єкта за всіма напрямками фінансової та виробничої діяльності (трудові ресурси, виробництво, задіяні технології, стан основних фондів, фінансита та інші). Оцінка проводиться для виявлення того, чого може на практиці добитися підприємство, а також з метою забезпечення ефективних управлінських рішень. На цьому етапі здійснюється «ситуаційний аналіз», тобто аналізується реальний стан підприємства, його взаємозв'язки із зовнішнім середовищем, тобто, оцінюється потенціал організації та рамки його перспективного використання.

- напрям розвитку проектів міжнародної співпраці;

- визначення дій (розробка стратегій). Ініціатори проектів міжнародної співпраці мають визначити як у загальному, так і деталізовано, що необхідно зробити, аби забезпечити досягнення поставлених цілей. Це етап формування стратегій суб'єкта, визначення специфічних аспектів їх реалізації для досягнення мети. Стратегія тут відіграє роль засобу реалізації встановлених цілей, інструмент, задіявши який, підприємство приводить власні ресурси у відповідність до ринкової кон'юнктури і здатне протидіяти динамічним його умовам.

- забезпечення контролю - це етап моніторингу результатів діяльності, співставлення плану з дійсними досягненнями за окремий проміжок часу для вироблення коригуючих дій. На цьому етапі оцінюється ефективність

розробленої стратегії розвитку, її позитивні та негативні риси, котрі не було змоги змоделювати при стратегічному плануванні.

Отже, стратегічне планування міжнародного співробітництва характеризується явною циклічністю і має вигляд постійного творчого процесу, який забезпечує постійне пристосування підприємства до зовнішніх змінних умов.

Невід'ємним інструментом для прийняття управлінських рішень із вказаних питань слід вважати загальну стратегію організації міжнародної співпраці. Розглянемо їх детальніше.

1. Вибір шляхів диверсифікації, коли під час розробки стратегії для вибору сфери функціонування оцінюють, чи диверсифікація буде обмежена на рівні декількох галузей, чи матиме широкий розмах.

2. Покращення загальних показників функціонування в обраних галузях.

Загальна стратегія диверсифікованої організації включає динамічне зростання перспективних відносно самостійних складових; досягнення нормальної роботи основних виробничих сфер; підтримка та активізація діяльності низькоприбуткових, але перспективних ланок; згортання тих видів діяльності, які не задовольняють стратегічним цілям.

3. Забезпечення синергічного ефекту серед суміжних функціональних підрозділів, тобто збільшення числа видів діяльності з аналогічними технологіями, подібними каналами реалізації і клієнтами. Чим тісніший зв'язок між різними видами діяльності, тим більше можливостей поєднання зусиль у напрямку забезпечення конкурентних переваг. Вважається, що раціонально розподілені інвестиції між напрямками діяльності здатні забезпечити синергічний ефект, коли затрати на формування системи нижчі, ніж на окремих її ланках, тобто загальна віддача вкладень організації перевищує віддачу всіх господарських складових.

4. Реалізація інвестиційних стратегій та вкладання коштів у найперспективніші галузі пояснюється тим, що окремі напрями

господарювання диверсифікованого підприємства характеризуються різними потребами в додаткових інвестиціях. Управлінцям доводиться вирішувати питання аранжування сфер діяльності відповідно до рівня інвестиційної привабливості для розподілення ресурсів між найбільш перспективними з них. Скорочення інвестування неперспективних проектів дозволяє підтримувати перспективні господарські ланки.

Отже, загальна стратегія стосується усіх напрямків господарської діяльності підприємства. Вона включає дії, направлені на зміцнення позицій підприємства в різних галузях економіки та досягнення максимального результату функціонування. Піраміда розробки стратегії диверсифікованої організації, яка бере участь у міжнародній співпраці представлена на рис. 3.2.

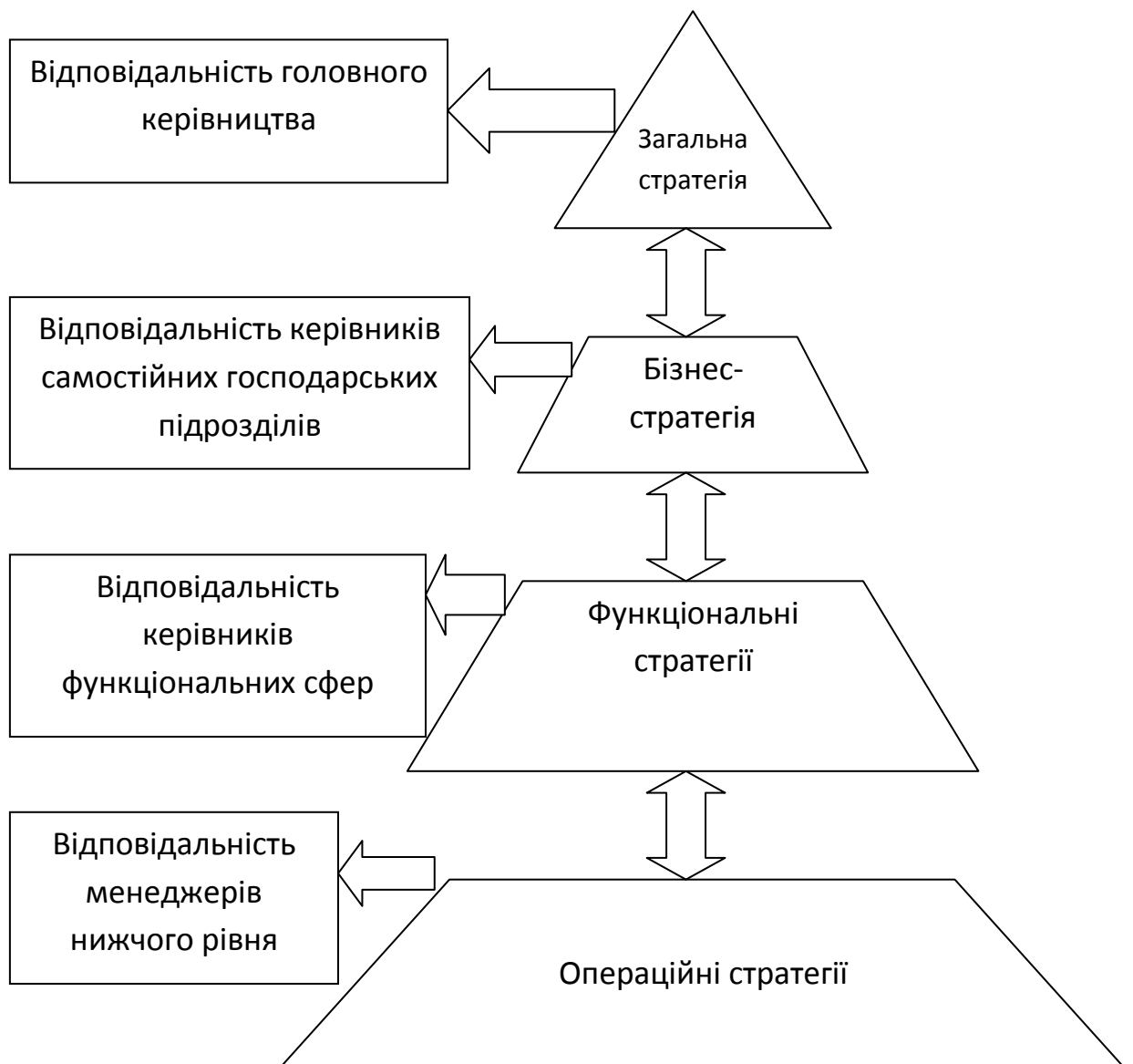

Рис. 3.2. Піраміда розроблення загальної стратегії для диферсифікованої організації

Отже, процес розробки загальної стратегії для господарських суб'єктів, які є учасниками міжнародного співробітництва складається з таких стадій, як:

1. Встановлення цілей та місії для новостворених та вже функціонуючих підприємств, котрі мають вже налагоджене коло діяльності, але з огляду на швидкі зміни навколишнього середовища переглядають та формують нову стратегію, є ключовим моментом процесу планування. Місію підприємства розуміють як загальну чітко сформульовану мету даного суб'єкта, що виражається згодом у системі довготермінових та короткотермінових цілей. На стадії формування місії та цілей організації управлінці роблять спробу передбачити майбутнє, шляхи розвитку свого бізнесу.

2. За своєю суттю аналіз вимагає дослідження середовища, яке поділяють на такі рівні: внутрішнє середовище організації, безпосереднє зовнішнє середовище, далеке оточення. Іноді ще розрізняють середовище найбільшого масштабу, тобто всесвітнє середовище, яке можна назвати мега-оточенням. На основі зібраної та обробленої необхідної інформації про вказані рівні середовища, визначають сильні та слабкі сторони компанії, а також перспективи та загрози, що наявні або ймовірні в зовнішньому середовищі. Даний процес не припиняється на співставленні сильних та слабких сторін підприємства з перспективами та небезпеками, але й передбачаються тенденції змін. Отже, з'являється потреба здійснення більш глибокого дослідження ринку з метою визначення привабливості певних його сегментів та конкурентоздатності усіх стратегічних господарських підрозділів в обраному сегменті.

3. Під час розгляду стратегічних альтернатив проводять узагальнюючий аналіз факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, перевіряють стратегічні цілі та ймовірні шляхи їх досягнення. Одним з головних шляхів вироблення стратегічних альтернатив на найвищому рівні компанії є оцінка господарського портфеля як системи певних напрямів господарювання. В результаті оцінки визначають, які сфери діяльності варто підтримувати і якою мірою, а які - згортати. При формуванні стратегії господарський портфель може бути розширений шляхом заснування нових видів діяльності.

4. Вибір стратегії - мета даної стадії в тому, щоб з числа стратегічних альтернатив обрати найбільш перспективну. Зазвичай паралельно існують декілька шляхів розв'язання будь-якої стратегічної задачі. Наприклад, коли поставлена мета підвищити дохід, то її можна реалізувати різними способами: скоротивши затрати виробництва, підвищивши обсяг реалізації, випустивши на ринок нову продукцію або скооперувались з іншими підприємствами для послаблення конкуренції тощо. Кожен із вказаних варіантів має позитивні та негативні риси, потребує різних затрат і супроводжується різним ступенем ризику. Вибір стратегії проводиться за допомогою спеціальної системи інструментів, оцінки внутрішніх та зовнішніх умов, можливостей компанії, відношення вищого керівного складу до ризиків. Розроблена на загальному рівні стратегія слугує в якості мети, якої необхідно досягти за допомогою втілення стратегій певних відокремлених господарських одиниць та функціональних стратегій.

На сьогоднішній день Україна вступила до Світової Організації Торгівлі (СОТ), що приваблює більшу увагу іноземних інвесторів. Україна матиме змогу скористатися своїм географічним положення та кліматичними умовами. Це дуже позитивний момент «епохи відкриття дверей» - перед підприємцями відкриється доступ до інвестицій, яких на сьогоднішній день аграрному сектору дуже не вистачає.

Слід зазначити, що експортоорієнтовані компанії реалізують сьогодні стратегію диверсифікації, а саме досягнення вертикальної інтеграції в

галузевому технологічному циклі, виділяють основні сфери діяльності (бізнес-стратегії), які в свою чергу мають різну привабливість в бізнес-портфелі підприємства. Досягнення корпоративної стратегії підприємства обумовлює існування всіх цих напрямків, тому підприємства постійно вдосконалюють базу кожної зі сфер діяльності.

Слід зауважити, що будь-яка стратегія повинна відповідати внутрішньому і зовнішньому середовищу компанії; стратегію необхідно корегувати відповідно до змін середовища. Ще одним фактором успішних бізнес-стратегій є досягнення високої компетенції (лідерства) в сферах діяльності, успіх яких відіграє важливу роль для компанії в цілому.

Доречним буде стверджувати, що підприємствам, які мають на зайняти вагоме місце у сфері міжнародного співробітництва, повинні реалізовувати в своїй діяльності саме такі бізнес-стратегії (важливі для компанії в цілому) та намагатися зайняти лідируюче місце в обраних сферах діяльності як на внутрішньому та і на зовнішньому ринках.

Головною метою компанії міжнародного співробітництва є створення переваг для всіх своїх партнерів – покупців, постачальників, компаній з якими співпрацює, працівників та всього суспільства. Виходячи з поставленої мети стратегією розвитку компанії є досягнення вертикальної інтеграції (стратегія диверсифікації). Даний вид стратегії являє собою споріднену диверсифікацію. Використання стратегій даного виду дає можливість підприємству отримати синергетичний ефект за рахунок спільних ланок в напрямках діяльності підприємства.

З точки зору інтересів національної держави Україна та ефективного формування та реалізації зовнішньої політики України, в тому числі у сфері транскордонних відносин, дослідження впливу на глобальну та континентальну систему міжнар. відносини змін. про геополітичний статус провідних держав Центральної Європи: найближчих західних сусідів України після її вступу до Європейського Союзу в 2004 році та перетворення цих нових членів ЄС на невід'ємну частину розширеної європейської спільноти

та єдиного трансатлантичного геополітичного простору. Схема розробки бізнес-стратегії для підприємств – суб'єктів міжнародного співробітництва наведена на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Схема розробки бізнес-стратегії для підприємств – суб'єктів міжнародного співробітництва

Початок третього тисячоліття характеризується радикальними змінами в системі глобальних і континентальних міжнародних відносин. Особливо глибокі структурні та системні перетворення відбуваються в цей час на європейському континенті. Вони мають не тільки вирішальне регіональне, а й трансконтинентальне та глобальне значення. Формується оновлена, об'єднана та розширена Європа, вага якої значно зростає у світовій політиці.

Сучасний розвиток транскордонного співробітництва України за європейськими критеріями визначається низкою об'єктивних факторів, які вже впливають на розвиток прикордонних регіонів України або визначають їх майбутнє у коротко- та середньостроковій перспективі, а саме:

- зовнішньополітична стратегія зближення України з ЄС, яка розглядає транскордонне співробітництво як один із інструментів європейської інтеграції країни. Про це свідчить зміст Національної стратегії та Програми інтеграції України до ЄС, які визначають транскордонне та міжрегіональне співробітництво органів місцевого самоврядування як одну з форм європейської інтеграції держави;

- включення транскордонного співробітництва до переліку пріоритетів Концепції регіональної політики держави, затвердженої у 2001 р. Цим документом визначено, що одним із принципів регіональної політики є «налагодження міжнародного співробітництва у сфері регіональної політики, наближення національного законодавства в цьому питанні до норм і стандартів Європейського Союзу, а також розвиток прикордонного співробітництва як ефективного засобу зміцнення міждержавних відносин і вирішення регіональних проблем;

- формування нового кордону між ЄС та Україною і, отже, набуття західними прикордонними регіонами України статусу «іноземного регіону» ЄС, тобто територій, які прилягають до регіонів Угорщини, Словаччини,

Румунія та Польща, які отримують значну фінансову підтримку зі структурних фондів ЄС, оскільки їхній рівень розвитку на 75% нижчий від середньоєвропейського;

Нинішні темпи розвитку транскордонного співробітництва, активного залучення до нього центрально- і східноєвропейських держав свідчать про деяке відставання України. Це вимагає здійснення цілісної загальнодержавної політики, яка має бути підкріплена відповідною правовою базою, а також зусиллями всіх зацікавлених сторін як на державному, так і на регіональному та місцевому рівнях.

Розвиток транскордонного співробітництва на регіональному рівні має проходити чотири етапи:

- вивчення існуючих зв'язків між партнерами регіону;
- визначення стратегії співробітництва;
- розробка і забезпечення комплексу заходів, спрямованих на розв'язання конкретних спільних завдань та задоволення спільних інтересів;
- моніторинг процесу і оцінка результатів роботи.

Транскордонне співробітництво має всі підстави для того, щоб стати дієвим інструментом просторового розвитку України, адже 15 регіонів держави межують із чотирма країнами Центрально-Східної Європи – Польщею, Угорщиною, Словаччиною.

Останнім часом значно активізувався розвиток українсько-польських стосунків та їхній вплив на формування відносин Україна-ЄС. Слід підкреслити, що на сьогодні відносини з Польщею як в економічній, так і в політичній площинах являють собою якщо не модель, то в усякому разі важливу стратегічну базу, що визначатиме взаємодію України та ЄС за більшістю напрямків.

Значний збіг стратегічних національних інтересів обох країн дає підстави вважати створення українсько-польського тандему реальною

основою економічного співробітництва та політичної стабільності в Центральній та Східній Європі.

Обидві держави демонструють бажання та здатність знаходити новаторські підходи до вирішення складних проблем, які потенційно можуть ускладнити як двосторонні відносини, так і відносини Україна-ЄС. Але разом з тим необхідно, щоб аналогічне ставлення було продемонстроване й іншими країнами Центральної та Східної Європи, тому що цього потребують інтеграційні процеси.

Аналіз практичних аспектів українсько-польської співпраці на перспективу показав, що сьогодні є нагальна потреба диверсифікації торговельно-економічних відносин, поглиблення співробітництва в галузі промислового виробництва та технологій, розширення сфери взаємного інвестування, реалізації спільних проектів, що мають пан'європейське значення. На урядовому рівні вже досягнуто домовленості про поєднання спільних зусиль двох країн у створенні транспортної і транзитної зон на основі нафтопроводу Одеса – Броди – Гданьськ, чорноморсько-балтійського транспортного коридору та інших проектів.

Спираючись на досвід Угорщини, Польщі та Словаччини, можна стверджувати, що транскордонні проекти значною мірою сприяють вирішенню багатьох регіональних проблем, активізації міжнародної співпраці. Враховуючи той факт, що міжрегіональне співробітництво є важливим важелем процесів європейської інтеграції, доцільно поглиблювати взаємини на рівні регіонів та встановлювати партнерські відносини між українськими областями та польськими воєводствами, на що спрямована розробка концепції українсько-польського міжрегіонального співробітництва в умовах розширення ЄС, яка, наразі, здійснюється представниками регіональних органів і адміністрацій обох країн та координується Конференцією керівників регіонів України і Польщі.

Міжрегіональна співпраця є ефективним, але не відокремленим засобом вирішення регіональних проблем. Вона буде мати тривалий стабільний

ефект лише в якості ланки цілісного, добре спланованого механізму розвитку регіону, що має за основу просторовий підхід та оптимальну інституційну базу.

Співробітництво відбувається у двох наступних напрямках: урядово-регіональний та регіонально-локальний. У першому варіанті співпраця регламентується міждержавними угодами. У другому - власними зв'язками сусідів-партнерів, які продиктовані господарською необхідністю, а також співробітництвом у сфері культури.

Наприкінці відзначимо, що головним завданням перебудови транскордонного співробітництва повинно бути максимально ефективне використання науково-технічного, виробничого, демографічного, природно-ресурсного потенціалу регіонів для забезпечення комплексного розвитку територій. Основною метою такої співпраці є усунення багатосторонніх історично сформованих упереджень між людьми по з обох сторін кордону, просування демократії, розвиток функціональних керуючих інститутів регіонального та місцевого рівнів, нівелювання відмінностей у рівнях розвитку центральних та провінційних територій, зростання якості життя населення та рівня розвитку економіки регіонів.

Висновки до розділу 3

Огляд основних проблем, що стримують розвиток зовнішньоекономічної діяльності України, дає змогу визначити першочергові заходи, які Україна має здійснити для покращення зовнішньої торгівлі:

- огляд методології митного регулювання валютного обміну;
- уніфікація митного законодавства України, приведення його у відповідність до загальноприйнятих міжнародних стандартів;
- раціоналізація та усунення колізій у внутрішньому законодавстві, що регулює валютний обмін.

З метою організації митного контролю, забезпечення справляння обов'язкових податків і зборів, ефективної боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, виконання інших завдань, керуючись чинним порядком переміщення товарів через кордон України, встановлено відповідні процедури (технологічні схеми) розроблені в системі митних органів. Здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України Ці процедури (технологічні схеми) спрямовані на спрощення діяльності митних органів та гарантують виконання ними таких основних завдань:

- забезпечує єдиний порядок митного контролю та митного оформлення на всій митній території України;
- встановлюють послідовність застосування посадовими особами митних органів митних процедур у процесі здійснення ними митного контролю;
- забезпечує взаємодію посадових осіб митних органів між собою та з іншими державними органами;
- прискорення процедур митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України.

Складність і багатоаспектність досліджуваної теми, безумовно, не висвітлюється темами, які розглядаються в дисертації. До основних напрямів майбутніх наукових досліджень слід віднести вивчення: сучасних тенденцій та закономірностей митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів, зарубіжних інструментів ефективного державного впливу в системі регулювання митної справи та можливостей запровадження її елементи, які піддаються адаптації до внутрішньої практики. Перспективною виглядає розробка рекомендацій щодо приведення національного правового поля у відповідність до міжнародних вимог і стандартів, усунення існуючих колізій у чинних нормативно-правових актах, що регулюють систему митного регулювання.

ВИСНОВКИ

У роботі наведено вирішення актуальної наукової і практичної проблеми щодо теоретичного обґрунтування сутності і особливостей розвитку вітчизняної системи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та розроблено науково-прикладні підходи до її вдосконалення шляхом запровадження сучасних механізмів управління ризиками. Результати, які отримані в ході дисертаційного дослідження, підтверджують покладену в його основу гіпотезу, а реалізовані мета й завдання дають змогу сформулювати наступні основні положення і висновки.

1. Поєднання різних інструментів митної політики дає державам широкий спектр можливостей одержання вигод від участі в міжнародній торгівлі. Сучасна митна політика змінює свій характер: відмовляючись від створення загальних бар'єрів доступу на внутрішній ринок, країни переходять до методів адресних і часткових обмежень. Як результат правильного використання інструментів митної політики підвищує ступінь відкритості національної економіки, при цьому зберігаючи рівень конкурентоспроможності на внутрішньому ринку. Визначено, що традиційні методи роботи митниці в нових історичних умовах виявилися неефективними. Проведені дослідження дозволили виявити загальні проблеми, до яких варто віднести: відсталість процедур роботи; невідповідність законодавства міжнародним вимогам; відсутність митної інфраструктури, здатної забезпечити ефективне обслуговування вантажопотоків з використанням новітніх технологій; недостатня увага організаційним і кадровим питанням.

2. Розвиток міжнародного економічного співробітництва і зовнішньоекономічної діяльності багато в чому залежить від реформування і модернізації митної служби. Успішне вирішення задач розвитку митних органів і реформування системи митного контролю в нових умовах передбачає володіння повною і достовірною інформацією про зміни, що відбуваються у різних сферах економічної діяльності суспільства, про

розвиток підрозділів митної служби, наскільки він відповідає соціально-економічному стану суспільства; про взаємодію структури управління митною службою з учасниками зовнішньоекономічної діяльності; про спрямованість стратегії стійкого функціонування кожного з підрозділів митної служби.

3. На підставі теоретичного аналізу підходів до трактування базової термінології ризик-менеджменту встановлено, що сутність категорії „ризик” і похідних від нього понять трактується по-різному в залежності від галузі науки та сфери вжитку. Враховуючи специфіку митної справи, запропоновано розглядати поняття «ризик в митному регулюванні зовнішньоекономічної діяльності» як імовірність настання певної загрози у недотриманні митного законодавства України з можливими прогнозованими та непередбаченими збитками. «Об’єкт ризику в митному регулюванні зовнішньоекономічної діяльності» визначається як чинники (події, явища, процеси) в митній галузі, які спричиняють невизначеність результатів, створюють потенційну загрозу виникнення протиріч і конфліктних ситуацій. Виходячи з цього, «управління ризикованими ситуаціями» являє собою цілеспрямоване, систематичне визначення і здійснення заходів, необхідних для запобігання настання та мінімізації наслідків ризику.

4. Виходячи з особливостей здійснення зовнішньоекономічної діяльності та з точки зору митного регулювання до об’єктів ризику можна віднести наступні елементи: зміст зовнішньоекономічних контрактів (договорів); відомості (характеристики, показники, склад, призначення тощо) про товар; результати митного контролю; відомості товарних та супровідних документів на партію товару. Здійснюючи поділ об’єктів ризиків на суб’єктивні та об’єктивні, можна до перших віднести – контрактні, маршрут перевезення, результати митного контролю, відомості товарних та транспортних документів, товарні та транспортні, а до об’єктивних – відомості щодо товару, результати митного контролю, відомості товарних та транспортних документів, транспортні ризики.

5. Обґрунтовано, що найбільш ефективним механізмом мінімізації негативного впливу ризиків на вітчизняну митну систему є впровадження електронної системи декларування, складовою якої є електронна система аналізу та управління ризиками. Це аргументується, з однієї сторони, у контексті здійснюваного курсу державної політики на приведення у відповідність національної митної системи до міжнародних стандартів і норм, а з другої – з огляду на дотримання і реалізацію економічних інтересів держави.

6. В результаті дослідження сформульовано наступні пропозиції і практичні рекомендації щодо перспективних шляхів розвитку системи митного регулювання зовнішньоекономічною діяльністю в Україні: уніфікувати вітчизняне митне законодавство для приведення його у відповідність до загальноприйнятих міжнародних вимог і стандартів, прискорити розроблення нормативно-правових актів, які регламентують побудову в митній службі України системи управління ризиками; стимулювати формування і розвиток в інфраструктурі митної служби митного сервісу, та водночас послабити її фіскальну функцію; запровадити у практику митної служби сучасні методи роботи на основі аналізу та управління ризиками у сфері зовнішньоекономічної діяльності, зокрема системи електронного декларування, складовою якої є автоматизована система аналізу та управління ризиками.

7. Виходячи з порівняльного аналізу стандартів Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур і норм митного законодавства країн ЄС, виявлені розходження, які необхідно усунути у процесі реформування митної системи. З набору неприйнятих стандартів сформовано напрямки розвитку митних процедур: перспективні митні технології; спеціальні спрощені процедури для фізичних осіб; митний пост-аудит; мінімізація наданих документів та інформації; забезпечити можливість декларування товарів на кордоні.

8. З урахуванням основних функцій митних органів розроблено систему принципів прийняття рішень про застосування стандартів Міжнародної

конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур. Основний принцип застосування стандартів конвенції – постійне удосконалення митних процедур. Принцип обґрунтованості прийнятих рішень є основою набору більш локальних принципів, згрупованих за блоками (принципи ефективності застосування норм, визначення та створення умов для застосування норм, реалізація правила). Ефективність застосування норм конвенції визначається з точки зору задоволення інтересів держави та учасників зовнішньої торгівлі. У разі різноспрямованих ефектів від реалізації норм пріоритетним є забезпечення інтересів держави. Водночас нові процедури не повинні бути обтяжливішими для учасників ЗЕД.

9. За підсумками узагальнення практики удосконалення митної політики в частині митних процедур на принципах їх гармонізації і спрощення зроблено висновок про те, що черговість і моменти впровадження стандартів конвенції не відповідають потребам і задачам митної справи, умовам здійснення і регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз соціально-економічних наслідків членства України в СОТ після трьох років членства: очікування та реалії. – К. : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2011. – 58 с.
2. Бережнюк І. Г. Митне регулювання в системі категорій «митна політика» і «митна справа» / І. Г. Бережнюк // Вісник Академії митної служби України. – №2 (34). – 2007. – С. 3–8.
3. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : [монографія] / Бережнюк І. Г. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 543 с.
4. Білецька Л. В. Економічна теорія / Білецька Л. В., Білецький О. В., Савич В. І.; 2-ге вид. перероб. та доп. – К. : ЦУЛ, 2009. – 688с.
5. Болічок М. Митна вартість: специфіка київського регіону / М. Болічок // Митниця. – 2009. – №4 (53). – С. 14–15.
6. Войтов С. Г. Науково-прикладні аспекти визначення країни походження товарів / С. Г. Войтов // Вісник Академії митної служби України: серія «Економіка». – 2013. – №1 (49). – С. 53–59.
7. Войтов С. Г. Оптимізація функціональної спрямованості митного регулювання як складова формування ефективної зовнішньоекономічної діяльності України / С. Г. Войтов // Світовий досвід удосконалення зовнішньоекономічної діяльності в контексті сталого розвитку. Наук. конф., 18 жовтня 2012 р. – К. : ІСЕМВ НАН України, 2012. – С. 64–68.
8. Войтов С. Г. Становлення митної справи в період античної цивілізації Причорномор'я та Київської русі / С. Г. Войтов // Історія торгівлі, податків та мита. – 2010. – № 2 (2). – С. 204–208.
9. Войтов С. Г. Структурна детермінація митно-тарифного регулювання / С. Г. Войтов // Економічний часопис-XXI. – 2012. – № 9-10. – С. 21–25.
10. Войтов С. Г. Сучасна зумовленість та проблеми становлення національної системи митного постаудиту / С. Г. Войтов // Формування системи митного аудиту України : матеріали наук.-практ. семінару, 22

травня 2013 р. – Хмельницький : Державний науково-дослідний інститут митної справи, 2013. – С. 35–39.

11. Войтов С. Г. Таможенная стоимость товаров: опыт ее определения и контроля в Украине / С. Г. Войтов // Вестник Российской таможенной академии. – 2013. – №3. – С. 130–137.
12. Войцещук А. Д. Фінансові оцінка та контроль митної вартості товарів: Дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. / Войцещук Андрій Дмитрович. – Тернопіль, 2005. – 232 с.
13. Восканян В. Новоторговый устав и договор с Армянской торговой кампанией в 1667 г. / В. Восканян // Известия Академии наук Армянской ССР. – 1947. – №6. – С. 29–43.
14. Гармонізація податкового законодавства: українські реалії : [монографія] / [Білецька Г. М., Кармаліта М. В., Куц М. О.,ін.]. – К. : Алерта, 2012. – 222 с.
15. Генеральна угода з тарифів і торгівлі : міжнародна угода від 15.04.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
16. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: [підручник] / Гребельник О. П. – К. : ЦУЛ, 2005. – 696 с.
17. Гребельник О. П. Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної системи : [монографія] / Гребельник О. П. – К. : Київський національний торговельно-економічний університет, 2001. – 488 с.
18. Грущинська Н. М. Теоретичні основи європейської економічної інтеграції України : [монографія] / Грущинська Н. М. – К. : Корбуш, 2008. – 232 с.
19. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Красный пролетарий, – .– Т.3. – 2006. – 572 с.
20. Довідник середньорозрахункової вартості товарів, при імпорті в Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/dovidniki--reestri--pereelik/reestri/96956.html>.

21. Договір про зону вільної торгівлі : міжнародний документ від 18.10.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
22. Доповідь Генерального директора СОТ для органу з догляду торговельної політики щодо фінансової і економічної кризи і подій, пов'язаних із торгівлею [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wto.in.ua/files/content/doc/lamy_crisis_report_ukr_edited.doc.
23. Іващук І. О. Митні ініціативи в глобальному просторі: [монографія] / Іващук І. О. – Т. : Підручники і посібники, 2007. – 304 с.
24. Історія митної діяльності: Україна в європейському контексті / [К. М. Колесников та ін.; за ред. В. В. Ченцова]; Держ. мит. служба України, Держ. НДІ мит. справи. – О. : Пласке, 2010. – 541 с.
25. Кабмін скасує митні пільги на мільярди гривень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2012/03/18/318876/>.
26. Каленський М. М. Митна вартість імпортованих товарів: [монографія] / Каленський М. М., Войцещук А. Д., Бережнюк І. Г. – К. : 2005. – 224 с.
27. Класифікація товарів – інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності: [навчальний посібник] / [за заг. ред. А. В. Макаренка]. – Хмельницький: видавництво «ІНТРАДА», 2009. – 240 с.
28. Крисоватий А. І. Оподаткування і ринок: умови та можливості поєднання / Крисоватий А. І. – Тернопіль : КАРП ЮКА, 2000. – 246 с.
29. Лист Ф. Национальная система политической экономии / Сочинение д-ра Фридриха Листа, 1891 г. // Сборник «Фридрих Лист, Граф С. Ю. Витте, Д. И. Менделеев». – М. : «Европа», 2005. – С. 23–259.
30. Ліпіхіна Т. Д. Оподаткування експортно-імпортованих операцій в умовах лібералізації зовнішньоекономічної діяльності в Україні: дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01 / Ліпіхіна Тетяна Дмитрівна. – Київський національний торговельно-економічний ун-т. – К., 2002. – 223 с.
31. Лютий І. О. Податки на споживання в економіці України / Лютий І. О., Дрига А. Б., Петренко М. О. – К. : Знання, 2005. – 355 с.

32. Макаренко А. В. 2009 – митниця в умовах кризи / Макаренко А. В. – К. : Видавництво «Панорама», 2010. – 432 с.
33. Мельник Т. М. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції: [монографія] / Мельник Т. М. – К. : КНТЕУ, 2007. – 396 с.
34. Митна статистика зовнішньої торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://arc.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article;jsessionid=1083E0D452A3BB53DCBCF81593D93426.app3:1?art_id=4124355&cat_id=2704631.
35. Митне право України: [навч. пос.] / [Дьомін Ю. М., Дьоміна С. Ю., Железняк Н. М., ін.] ; [за ред. О. Х. Юлдашева]. – К. : ЦУЛ, 2009. – 232 с.
36. Митне право України: Навчальний посібник / [за заг. ред. проф. В. В. Ченцова]. – К. : ЦУЛ, 2007. – 283 с.
37. Митний кодекс України : закон від 12.12.1991 р. № 1970-ХІІ (втратив чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
38. Митний кодекс України : закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
39. Митний кодекс України: закон України від 11.07.2002 р. № 92-IV (втратив чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
40. Митниця та бізнес – не просто діалог, а й прийняття конкретних рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive-ua.com/page/55429/2012-06-16/http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article?art_id=2853600&cat_id=296909.
41. Митниця України: кроки становлення та поступу / [Гальський К. Є. та ін.]. – О. : Пласке, 2009. – 516 с.
42. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 15.05.1973 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

43. Мільярди для "зелених чоловічків" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/11/30/348032/>.
44. Напрями та механізми підвищення фіскальної та регулятивної ефективності ПДВ: [аналітична записка] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/247/>.
45. Науменко В. П. Митне регулювання ЗЕД в Україні / Науменко В. П., Пашко П. В., Русков В. А. – К. : Знання, 2004. – 403 с.
46. Новицький В. Є. Управління міжнародною економічною діяльністю: [навч. посібник] / Новицький В. Є., Бойцун Н. Є. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2010. – 615 с.
47. Новікова К. І. Митний тариф в умовах лібералізації регуляторної політики держави: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Новікова Крістіна Ігорівна. – Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2010. – 250 с.
48. Новікова Л.Ф. Особливі види мита як складова митно-тарифного регулювання / Л. Ф. Новікова, В. В. Приходченко // Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі: тези III міжн. наук.-практ. конф. молодих учених, 26 березня 2010 р. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України. –Т.1. –2010. –С.54–55.
49. О Гармонизированной системе описания и кодирования товаров : международная конвенция от 14.06.1983 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua>.
50. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 р.: статист. бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 88 с.
51. Основы таможенного дела: [учебник] / [под общ. ред. В.Г. Драганова]; Рос. тамож. акад. ГТК РФ. – М. : «Экономика», 1998. – 687 с.
52. Острога В. А. История таможенного дела и таможенного права Беларуси / Острога В. А. – Минск : ООО «БИП-С Плюс», 2005. – 193 с.

53. Офіційна статистика валютних курсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls.
54. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasuru.gov.ua>.
55. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
56. Офіційний сайт Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua>.
57. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>.
58. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
59. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>.
60. Офіційний сайт Світової Організації торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wto.org>.
61. П'ятницький В. Якби не енергоресурси, експорт із України переважав би над імпортом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wto.in.ua/index.php?lang=ua&get=54>.
62. Пашко П. В. Митна безпека: [монографія] / Пашко П. В. – Одеса : АТ «Пласке», 2009. – 628 с.
63. Перелік країн, яким Україною надається режим найбільшого сприяння : лист Державної митної служби України 13.05.2008 р. № 14/640-ЕП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qdpro.com.ua/documents>.
64. Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектуючих : постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 р. № 444 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

65. Податкова політика України: стан, проблеми, та перспективи : [монографія] / Мельник П. В., Тарангул Л. Л., Варналій З. С. [та ін.] ; [за ред. З. С. Варналія]. – К. : Знання України, 2008. – 675 с.
66. Податковий кодекс України : закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
67. Політична економія: [навч. посібн.] / Оганян Г. А., Паламарчук В. О., Румянцев А. П. [та ін.]; [за ред. Г. А. Оганян]. – К. : МАУП, 2003. – 520 с.
68. Преференційна угода [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Преференційна_угода.
69. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України. – К. : НІСД, 2012. – 71 с.
70. Про вивізне (експортне) мито на відходи та брухт чорних металів : закон України від 24.10.2002 р. N 216-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
71. Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та сировину : закон України від 07.05.1996 р. N 180/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
72. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : закон України від 03.06.2008 р. N 309-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
73. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо скасування окремих податкових пільг : проект закону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2474%D0%B0&skl=8.
74. Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України : закон України від 04.11.1999 р. № 1212-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

75. Про Єдиний митний тариф України : закон України від 05.02.1992 р. № 2097-ХІІ (втратив чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
76. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну : закон України від 22.12.98 № 332-ХІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
77. Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій : наказ Міністерства фінансів України від 20.09.2012 р. №1011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://qdpro.com.ua/documents>.
78. Про затвердження Класифікатора видів податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших бюджетних надходжень : наказ Державної митної служби України від 07.12.2005 р. № 1201 (втратив чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.qdpro.com.ua/documents>.
79. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо роботи посадових осіб митних органів з аналізу, виявлення та оцінки ризиків при здійсненні контролю правильності визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України : наказ Державної митної служби України від 13.07.2012 р. № 362 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.qdpro.com.ua/documents>.
80. Про затвердження Порядку роботи відділів митних платежів регіональної митниці, митниці при здійсненні контролю за правильністю визначення країни походження товарів, що переміщуються через митний кордон України та прийняття рішень про визначення країни походження товару : наказ Державної митної служби України від 09.11.2009 р. № 1070 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
81. Про затвердження Порядку роботи відділу митних платежів, підрозділу митного оформлення митного органу та митного поста при вирішенні

- питань класифікації товарів, що переміщуються через митний кордон України : наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 650 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
82. Про затвердження Форми рішення про коригування митної вартості товарів, Правил заповнення рішення про коригування митної вартості товарів та Переліку додаткових складових до ціни договору : наказ Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р. № 598 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
83. Про зовнішньоекономічну діяльність : закон України від 16.04.1991 р. №959-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
84. Про Митний тариф України : закон України від 05.03.2001 р. № 2371-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
85. Про приєднання до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів : указ Президента України від 17.05.2002 р. № 466/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
86. Про спільну систему податку на додану вартість : директива Ради ЄС від 28.11.2006 р. № 2006/112/ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.